

KOCSI CSERGŐ BÁLINT:

MAGYAR VÉRTANUK NYOMÁBAN

FORDÍTOTTA S BEVEZETÉSSEL ELLÁTTA:

SZIMONIDESZ LAJOS

kklo

MISZTÓTFALUSI

**MAGYAR VÉRTANUK
NYOMÁBAN**

MAGYAR VÉRTANUK NYOMÁBAN

A SZELEPCSÉNYI-KOLLONICS-FÉLE REFORMÁCIÓ
VÉRTANUI — KOCSI CSERGŐ BÁLINT MŰVE
A GÁLYARAB-PER TIZENKILENC VÉRTANUJÁRÓL

FORDÍTOTTA S BEVEZETÉSSEL ELLÁTTA :

SZIMONIDESZ LAJOS

MISZTÓTFALUSI

Bb 2354
MEGYEI KÖNYVTÁR
Székesfehérvár

1522

8 3 7 3 3 =

R14

R 80

I.

Kocsi Csergő Bálint kéziratáról.

A Magyar Nemzeti Múzeum kéziratárában eddig nem keltett különösebb figyelmet az a kézirat, amely a gályarab-per valóságos vértanúi utolsó óráit, utolsó imáit és ájtatoskodásukat, kisenvedésüket és tetemük sorsát írja le.

Pedig tartalma szempontjából alighanem ez az irat a gályarab-irodalom legmegrázóbb darabja.

Nem a megírása, hanem a tartalma teszi azzá.

Az a tartalom, hogy a gályarab-per végétével hogy juttattak a szerencsétlen körülmények vagy hogy taszítottak különböző pribékek tizenkilenc magyar protestáns egyházi férfiút pusztán hitük miatt és állhatatosságuk következtében halálba a legméltatlanabb és legmegszégyenítőbb körülmények között.

Az a szenttelen, hűvös tárgyilagossággal vázolt — s csak az együtt szenvedő író szavai közt rejtetten meglapuló félélnk szeretet egy-egy rezdülésében igazán élő — szörnyű valóság, hogy a gályarab-perből folyólag a magyar protestantizmus tizenkilenc hitvallója hogyan hal meg börtönben, úton, gályán — de mindenkép ott, ahová üldözői hajtották s úgy, ahogy szolgállekek hagyták őket. Kettő pedig akkor roskad össze szenvedései súlya alatt, mikor már a szabadulás útjára lépett...

Vértanúságuk külön tragikumuma az, hogy nem ítéleten alapszik, nem ítéletbe foglalt szörnyűségek végrehajtásaképpen jelenik meg és nem törvényes formában megy végbe.

Mert I. Lipót nem Caracalla, Domitianus vagy más keresztényüldöző pogány császár mértékével mérhető zsarnok, s a Szelepcsényiek, Szécsényiek és Kollonicsek se Torquemadák, akik törvényes formák klasszikus keretében szolgáltatnának anyagot a vallásüldözések történetéhez, hogy vérrel írják meg a vértanúk élete utolsó fejezeteit.

Barokk és egyéb elnevezésű korszakok kegyes férfiai ők és nekik nincsenek áldozataik.

Akik elesnek, azok a vígasztalan sors martalékai.

Nem bírják a barokk börtönök hideg nyirkát és szörnyű szennyét. Szájuk elsebesedik, fogaik kihullnak s ínyük elrothad, mert rossz már a vérük. Sebeik elgennyednek, a hús lerothad róluk, mert ez a természet rendje.

S ha meghalnak, nem vérpadon halnak meg hóhér keze alatt szabályos vértanuként. Életük végét nem világítja be máglyák lobogása, vízbefojtásukat nem jelzi utolsó lehelletük felszálló buboréka, vagy hullámok loccsanása, hanem sötét börtönök kövén, piszkos istálló-szalmán, bűdös hajófenéken végzik életüket vagy az út porába zuhantan törik nyakukat és úgy maradnak temetetlenül vadak táplálékául.

Ezért nem alakul ki életük és vértanúságuk összefoglalása sem évezredes formák szerint, hanem valósággal elsüllyed az események tömkelegében.

Az ilyen kimagasló végjelenetek mellőzésével elhúnyók jelentéktelen halálukkal kirázódnak az élet rostájából.

Tovább hömpölyög az élet folyama is, aztán meg később a történelem is mindig azokról tud legtöbbet mondani, akik túléltek az eseményeket.

Mert a tovább élők tovább szolgáltatnak dokumentumokat életükről, tovább dolgoznak és alkotnak, tovább szenvednek és hányódnak és a történelem tovább számon tarthatja őket.

A legelőbb kihullottakat már saját nemzedékük is elfelejti.

Még pedig két okból.

Először azért, mert üldözések korszakában mindenkinek elég a maga baja.

De másodsor meg azért is, mert a vértanúk emlékének az ápolása — bizonyos felfogás szerint — akadály minden megbékélésnek.

Történeti távlatban azonban ez a két szempont teljesen háttérbe szorult.

A történelem ítélőszéke előtt az egész korszak és az egész nemzedék egyforma távlatban jelenik meg s a történelemben a történeti valóság és igazság az az egyetlen komoly mérték, amellyel embereket, korszakokat, tényeket, mulasztásokat, erényeket, bűnöket mérnünk szabad.

Ez a mű tehát a gályarab-korszak irodalmának ösztönös és szükségszerű terméke, mert a hazájukból kihajszolt, gályákra hurcolt, szenvedések özönén keresztül úzótt protestáns lelkészek »néma ebek« lettek volna, ha épp ezekről a társaikról nem írnak és nem beszélnek s ha saját egyéni nyomorúságuk emlegetése és kitergetése mellett megfélemeznek mindazokról, akik hitükért a szó szoros és igazi értelmében feláldozták és el is veszítették mindenüket.

Hogy viszont ez a megrendítő összefoglalás nem jutott el a közönséghez, hanem kéziratul kellett maradnia s kiadatlanul kellett lappangania — az is természetes, mert a vad üldözés hullámai elsímultával a jövő rendeződése érdekében kiadása nem volt ajánlatos, de meg lehetetlen is lett volna, mert a cenzura százötven éven át úgy sem engedte volna meg e megrázó dokumentum megjelenését.

Ez a magyarázata annak, hogy a szóban forgó mű annak idején nem látott napvilágot.

A kor történeti irodalma tudatossága bizonyosságául azonban elkészült a mű, mely összefoglalta a vértanúk életét és vértanúságuk részleteit és készen várta az időt meg az alkalmat, hogy végoráik elbeszélésével megrendítse, hit-hűségre, állhatatosságra, halálig való kitartásra buzdítsa a megmaradtakat.

A kézirat a Magyar Nemzeti Múzeum kézirtatárában

eredetileg és sokáig Otrókocsi Fóris Ferenc neve alatt szerepel.¹

Később Vajda József egyetemi tanár megállapítja, hogy az összeállítás nem külön önálló mű, hanem egy másik mű önállóvá vált fejezete s írónnal ráírja az Otrókocsi Fóris Ferenc nevét szerzőként feltüntetendő könyvtárcédulára a következő megjegyzést:

»Ez Kocsy Bálint *Narratio de oppressione etc. c.* műve — *Quart. lat. 1187.* — 12. fejezete.«

Az utalás meg is felel a valóságnak.

A hivatkozott kézirat 304. verse — 345. lapjain csakugyan megtalálható ez a szöveg 12., illetve utolsó fejezetként.

Kocsi Csergő Bálint »*Narratio brevis de oppressa libertate Hungaricarum ecclesiarum*« (A magyar egyházak szabadsága elnyomásának a rövid elbeszélése) című műve utolsó fejezete és a külön szakadt fejezet közt nincs semmi lényeges különbség.

Csak a két kézirat vége tér el szemlátomást — mégpedig annyiban, hogy az önálló szöveg határozottabban és szükséztavúabban kerekíti le az elbeszélés végét.

Kocsi Csergő Bálint eredeti művében a fejezet Turóczi András utolsó beszéde *Ámen-e* után ugyanis még az a mondat következik, hogy

»*et hactenus etiam de beate in domino propter dominum mortuis*« — ami csakugyan szükséges, hogy a történet végére pont kerülhessen.

Majd a fejezet így folytatódik:

»*De quibus qui volet (!), uberius legat ea, quae supra ad singula loca captivitatum dicta sunt. In hoc enim capite solum individuorum dicta et facta — neque tamen omnia*

¹ A róla szóló könyvtárcédula így veszi fel: 2111. *Quart. lat. Otrókocsi Foris Ferenc: De morte crudeli et violenta novemdecim martyrum qui in Hungariae, Dalmatiae provinciae carceribus, in Italia et in via deportationis a papisticis occisi sunt. Et primum quidem de morte Michaelis Miskoltzi. — Ms. Lit. saec. XVIII. fol. 22 in 4-to.*

potuimus — recensere studuimus. Et haec omnia ex fidedignis et omni exceptione majoribus testibus, eorumque viva relatione transscripsimus, qui et pars maxima fuerunt praedictae captivitatis et morientibus ut plurimum adstiterunt. Scriebam anno reparatae salutis 1676. die 25. Novembris.»

Végül következik egy az egész műre vonatkozó »Gratiarum actio« (hálaadó imádság), amely egyáltalán nem illik a 12. fejezetre.

Ezzel szemben a különvált fejezet kihagyja a Turóci András halálára vonatkozó mondatot és így végződik:

»Et haec omnia ex fidedignis et omni exceptione majoribus testibus, eorumque viva relatione transscripsimus, qui et pars maxima fuerunt praedictae captivitatis et morientibus ut plurimum adstiterunt. Scriebam anno reparatae salutis 1676. die 25. Novembris.«

A két szöveg közt levő különbség azt érzékelteti, hogy Kocsi Csergő Bálint szinte tudatosan írta úgy műve utolsó fejezetét, hogy az művéről leszakadhasson és önálló életet élhessen.

Ezt igazolják műve egyéb helyeire való utalásai s annak leszögezése, hogy ebben a fejezetben csak a vértanúk szavait és tetteit jegyezte le — amit mi még inkább megszoríthatunk azzal, hogy tulajdonképp ezeket is csak utolsó óráikról foglalja össze az »apophthegmata morientium« (a haldoklók utolsó szavairól szóló feljegyzések) módjában.²

Kocsi Csergő Bálint azonban nem annyira gyakorlati, hanem inkább történeti célzattal állította külön össze a

² Ilyen munka Mylius Márton görlitzi tanaré, az 1592-ben latin nyelven készült »Apophthegmata morientium«, amelyet 1593-ban Raeteln Henrik fordított németre s amely »Tröstliche Reden, damit viel heilige Leut und fromme Christen diss zeitliche Leben beschlosssen und das Ewige angefangen« címen Görlitzben 1593-ban meg is jelent. Ennek az összeállításnak nem az a célja, hogy történeti adatokat nyújtson, hanem az, hogy a felsorakoztatott több száz példán bemutassa, hogyan kell épületesen és kegyesen meghalni. Hogy pedig e felől

tizenkilenc vértanú utolsó óráira vonatkozó tudakozódása eredményeit.

Valószínű ezenkívül, hogy a fejezet leválását és külön életét is ő készítette elő — amiről a külön kézirat befejezésének a fogalmazása tanuskodik.

Ez a többes számú első személyben való lekerekítés nem idegen ember munkája, hanem magáé a szerzőé, aki ezt a fejezetét már eleve úgy tervezte meg, hogy külön iratként is megfuthassa pályáját.

Erre azonban nem került sor.

Külföldön t. i. nem érdeklődtek úgy a magyar gályarab vértanúk iránt, mint az élők iránt.

Az élőknek nagyobb szükségük is volt erre az érdeklődésre, valamint az érdeklődés támogatássá váló sűrűsödésére is.

Igy aztán az élők saját szenvedéseik vázolásával költöttek részvétet maguk iránt vagy saját szellemi termékeik kiadásával és eladásával teremtettek bevételi forrásokat maguknak.

A tizenkilenc vértanú halálának a leírása ily körülmények közt mindjárt elkészülte után nem láthatott napvilágot.

Elsüllyedésének a második fejezete az, hogy mikor Bod Péter »Kösziklán épült ház« cím alatt magyarra fordította Kocsi Csergő Bálint munkáját, ezt a fejezetet se le nem fordította, se ki nem adta és ez a fejezet a mű fordítása kiadása dacára is kiadatlan maradt.³

De kiadatlan maradt a fejezetnek a Magyar Nemzeti Múzeum kéziratárában levő külön való terjesztésre szánt változata is — még pedig valószínűleg azért, mert va-

kétség se merülhessen fel, kiadását megtoldották Schönborn Bertalan „Sterbekunst“-ja (1580) új lenyomatával. — Ezt a könyvet azért idézem, mert véletlenül megvan a magam könyvei közt s hozzáteszem, hogy az is a történetéhez tartozik, hogy 1902-ben Késmárkon egy elfalazott fali szekrényből került elő.

³ Kocsi Csergő Bálint: Kösziklán épült ház ostroma. Fordította Felsőcsernátoni Bod Péter. 1866.

lami fatális véletlen következtében Otrókocsi Fóris Ferenc neve alatt vették jegyzékbe. Otrókocsi Fóris Ferenc pedig gályarab is, szemtanú is, hiteles krónikás is, de konvertitává lett.

Már pedig a magyar protestantizmus egészséges érzéke oly bizalmatlansággal viseltetett minden konvertitával szemben, hogy inkább lemondott konvertitáságuk előtt készült műveikről is, mintsem hogy ily bizonytalan és állhatatlan pillérre építse történeti tudatát vagy vallása hősei megbecsülését.

Égész természetes tehát, hogy a hitehagyott Otrókocsi Fóris Ferenc neve alatt szereplő fejezet az utolsó száz év alatt egyszerűen kiadhatatlannak tekintődhetett és az is maradt.

Igaz, hogy ez a meggyőződés körülbelül tíz év óta sokat lazult, mert közben megjelent Otrókocsi »Furor bestiae«-ja, sőt néhány más apróbb műve is — ezzel szemben viszont a hitehagyott Otrókocsi Fóris Ferenc protestáns építő íróként való szerepeltetői nem lettek figyelmesek a tizenkilenc vértanú haláláról szóló műre. s szerencsére nem adták ki Otrókocsi Fóris Ferenc neve alatt.

Ha a tizenkilenc vértanú halála története most — majd háromszáz év múlva — először jelenik meg abban a formában, ahogy Kocsi Csergő Bálint, a szintén gályarabságra jutott, de abból szerencsésen megszabadult komáromi rektor, a mű szerzője tervezte és szerette volna útnak indítani, akkor a művet a szó szoros értelmében vegyes érzésekkel kell fogadnunk.

Első érzésünk a hála az író iránt, aki ezzel a kristálytisztán átlátszó, minden mondatában csak tényeket közlő, de épp e tényeivel megrázó és lélekemelő művével akarta fenntartani vértanú-társai emlékezetét és utolsó óráikról szóló emlékezéseit úgy gyűjtötte össze, hogy írásán a hívek is, a gyülekezet is épülhessen.

Második az afelett érzett keserűség, hogy ennek a becses műnek — illetve a szerző ama egész művének, melynek ez csak 12. fejezete — ily sokáig kiadatlannak vagy csonkának kellett maradnia s hogy ma ez a mű csak törté-

neti ereklje, holott a maga idején nagy erőssége lehetett volna az üldözésekben és az elnyomások ideje alatt támaszt kereső és ragyogó példákra szoruló magyar protestantizmusnak.

Ugyanakkor azonban tartozunk a helyes történeti távlatba állításnak annak a megállapításával is, hogy a gályarab-korszak vértanúinak a sorozata nem teljes Kocsi Csérgő Bálint e művével.

Az ő célkitűzése szerint az, mert ő csak a pozsonyi kirendelt bíróság elől börtönökbe hurcolt, majd részben gályarabságra juttatott halálos áldozatait szedte rendbe.

A történet szempontjából azonban nem az, mert ebben a korszakban nemcsak ennek a tizenkilenc férfiúnak kellett meghalnia hitéért.

Halálig való hűségüknek mások is sokan és sokféleképpen bizonyosságát szolgáltatták.

Igy mindenekelőtt azok, akik az eretneküldözés szabályos eljárása során vesztették el vérpadon vagy máglyán életüket — mint pl.

1. az a neve szerint eddig ismeretlen nyitrai iskola-mester, akit 1664-ben megégetnek;

2. az a Drabik Miklós, akit a pozsonyi kirendelt törvényszék ítélete alapján 1671 július 16-án úgy végeznek ki, hogy kitépik a nyelvét, levágják a jobb kezét, elütik a fejét, elégetik a testét s a porait a Dunába szórják s

3. az a Száki János ekeli református lelkész, aki felett Komáromban ültek törvényt és akit Komáromban égettek meg 1672 szeptember 1-én.

Másodszor melléjük sorozandók azok a férfiak, akik ilyen, vagy hasonló eljárások során estek áldozataul rab-sággal járó viszontagságoknak, mint pl.

Czeplédy István, a kassai ref. lelkész, aki a pozsonyi kirendelt törvényszék elé való jutása előtt halt meg 1671 június 5-én Nagyszombat határában vagy

Keviczky András udvarnoki ev. lelkész, aki még 1672-ben halt meg a sárvári börtönben és

Szigeti András gyöngyösi ref. lelkész, akinek az 1686-

ban az egri börtönben török túszként kellett életét bevégeznie.

Harmadszor azonban nem szabad azokról sem elfeledkeznünk, akiket az üldözés nem juttatott börtönbe, vagy gályákra, de számkivetéssel sújtott és akik hazájuktól távol, idegen földön roskadtak össze e büntetés terhei alatt.

Ezek ide sorakoztatása ugyancsak a vértanúság fogalmának tágabb értelemben való vétele alapján lehetséges, de viszont az is kétségtelen, hogy ezek az áldozatok más körülmények között kevésbé viszontagságos életet élhettek és jóval később róhatták volna le a természet kötelei adóját s ezért halálukhoz mindenképp hozzátapad az áldozat fogalma.

Az üldözés áldozatai tehát a számkivetettek ama gyermekei, akik meleg fészkeikből való kiűzésüket nem bírták elviselni, de meg azok a feleségek is, akik hajlék, biztos alap, házi eszközök, számítható jövedelem nélkül egyszerűen összeroppantak a rájuk zúduló terhek és viszontagságok hatása alatt. Aminthogy az meg éppen kétségtelen, hogy a külföldön meghalt számkivetett lelkészeket és tanítókat szintén mindenképp ilyen áldozatoknak tekinthetjük.

Kocsi Csörgő Bálint azon frissiben a gályarab, az üldözés legsúlyosabb próbáját kiálló hitvalló szemszögéből nézte és állította össze ezt az első vértanú-lajstromot.

Öt évvel később, majd pedig egy évtized múlva ismét Trusius Jób zólyomi ev. lelkész azonban megcsinálta — még pedig mind a kétszer versben — ezt a kiegészítést. Szívet elállító, mily nagy veszteségeket szenvedett a magyar protestantizmus ezen a réven is, amikor pl. Németország akárhány helyén hosszú sorban ott domborultak a számkivetett lelkészek és tanítók és családtagjaik sírhalmjai.

De Trusius meg csak az evangélikusok veszteségeit fűzi zsinórra versei során, holott megint kétségtelen, hogy sok ilyen veszteségük volt a reformátusoknak is — amiket senki se foglalt össze.

Mivel Kocsi Csörgő Bálint felekezeti különbség nélkül szedte össze a gályarab-per halálos áldozatai vértanú-

ságára vonatkozó emlékeket és tudósításokat, az egybevetésnek ugyanezen az alapon kellene tovább is történnie, hogy egyenletes képet nyerjünk.

Am a további református áldozatok névsorát hiába keressük az egykorú irodalomban, mert nem készült el. Ezeket az áldozatokat tehát még ezután kell felkutatni a megmaradt adatokból és úgy kell összeállítani utólag.

Az evangélikus áldozatoké — mint említettük — Trusius Jób két fogalmazásában maradt fenn.

Az egyik az »Othonion ad lachrymas abstergendas« (a könnyek letörlésére szolgáló keszkenő) című Czember György besztercebányai ev. lelkész 1681 február hó 23-án meghalt felesége halálára írt füzetben jelent meg, másodszor pedig »Statua in perennem mnemosynem viroꝝ in Hungaria... cum suis exulantium... vitam annexa paracnetica paraclesi« (Örök emlékezetül állított oszlop a Magyarországból száműzött... nyomorú és gyászos életüket boldog halállal felcserélő férfiak részére intő, vigasztaló toldalékkal) című költeményében ismételte és egészítette ki.⁴

Ebből a két terjedelmes költeményből egy markolásra megtudható, hogy

Kalinka Joachim püspök Zittauban,
Seelmann doktor Saltzában,
Remenius Dániel Briegben,
Sinapius János Halléban,
Pilarik Ézsaiás Leunában,
Eckardus Breslauban,
Titius Dávid Wohlauban,
Urbanovics Weismarban,
Hodikius János Hamburgban,
Strakocius Lipszében,
Neffius Görlitzben,
Gallus Zeitzben
Cuncius Thornban,
Halecius Breslauban,

⁴ Megjelent 1687-ben Lipszében Georgius Jánosnál.

Albinus Kielben,
Fabricius Drezdában,
Hofstetter Görlitzben,
Securius doktor Leunában,
Şutorius Bálint Römhildben,
Pilarik István Neusaltzában,

Galli Pál Drezdában lelt örök pihenőre és ugyanígy szóródtak szét és keveredtek el velük együtt kiűzött hozzátartozóik porai is főként Németország földjében.

A számkivetettek csendes vértanúsága nem nyújtott oly alkalmat szívfacsaró végjelenetek egymás mellé való sorakoztatására, mint a gályarab-vértanúké, — bár anyag erre is bőven adódik a nyomtatásban megjelent emlékbeszédekből s a különböző verses megemlékezésekből — azonban a számkivetettségben elhunytak hosszú sora is van annyira megrendítő, mint ama tizenkilenc gályára szánt prédikátor és tanító vértanúságának az elbeszélése, bármennyire távol áll is a teljességtől.

A két anyag szükségkép kiegészíti egymást, további kiegészítésül pedig azt követeli, hogy Trusius Jóbéhoz hasonló névsor állíttassék össze a külföldön elhalt református száműzöttekről és családjuk tagjairól is.

Ez a három lajstrom nyújt majd megközelítő képet arról a történelem és a kegyes elmélkedés számára, hogy a nagy üldözés személyi vonatkozásokban mekkora vérvesztéset okozott a magyar protestantizmusnak csak a lelkészi és a tanítói családok köréből.

Szendrei György balogi református lelkész utolsó imádsága, az »In ultimo vitae meae discrimine« (= Végző szükségemben) kezdetű egyházi énekét latinul kellett Kocsi Csergő Bálint szövegében meghagynom, illetve prózában kellett lefordítanom, mert egykorú magyar alakját nem találok egy énekeskönyvben sem, pedig mindenkép valószínűnek tartom, hogy a vértanú nem latinul, hanem magyarul imádkozta, illetve hogyha lelkész létére latinul használta is, okvetlen ismert éneknek kellett lennie magyarul is.

Remélem, hogy a magyar énekkincsben járatosabbak ezt is előkerítik s akkor ezt is hálával felhasználhatom. Az itt magyar fordításban nyújtott szöveg egyébként mindenben magáért beszél.

Olvassuk azzal a megindultsággal, amivel a minden felesleges szó nélkül való előadás állítja egymás mellé s hordja halomra ezeket a megrendítő jeleneteket, amelyek a valóságban 1675 január 6-ától 1676 június 17-éig játszódtak le a következő sorrendben és következő helyeken:

1. Svetzki András 1675. január 6. Sárvár.
 2. Szendrei György 1675. február 19. Buccari.
 3. Szendrei Márton 1675. március 5. Kapuvár.
 4. Illés Gergely 1675. április 28. Pesculopanarium.
 5. Götz Mihály 1675. május 5. Capua és Aversa között.
 6. Fileki István 1675. május 12. Nápoly.
 7. Miskolczy Mihály 1675. május 19. Theate.
 8. Szilvási István 1675. július 2. Nápoly.
 9. Kóródi János 1675. július elején. Theate.
 10. Borhidai Miklós 1675. augusztus. Nápoly.
 11. Paulovitz Mihály 1675. október 5. Nápoly.
 12. Tököly István 1675. december 7. Buccari.
 13. Szentkirályi András 1675. december 7. Buccari.
 14. Huszti Mihály 1675. december. Theate.
 15. Szetsei János 1675. december. Theate.
 16. Mazarius Dániel. 1675. december. Szirakuza mellett.
 17. Tinkovitz János 1676. február 11. Nápoly.
 18. Kállai István 1676. március 24. Velence.
 19. Turóczy András 1676. június 17. Chur.
- Ezeket az emlékezetes napokat számon tarthatjuk naptárainkban.

II.

Kocsi Csergő Bálint:
„Ama tizenkilenc vértanu kegyetlen
és erőszakos halála,
akiket a pápisták Magyarország,
Dalmácia és ez Itáliában levő
apuliai tartomány börtöneiben
és szállítás közben megöltek”.

(Fordítás a latin eredetiből.)

8 3 7 3 3

MISKOLTZI MIHÁLY

Miután ezen a helyen sem a haláluk idejéhez, sem a sorrendjéhez nem alkalmazkodhatunk, először Miskoltzi Mihály halálát vesszük sorba.

Miskoltzi Mihály igen előkelő családból származott. Atyja, Bodnár János volt. Ő maga húsz éven át működött lelkészként a füleki református egyházban. Körülbelül 56 évvel előbb született. Kiváló nevelésben részesült. Minden ízében kegyes, ritka szilárd jellem, csodálatos ékes-szólású, magas növésű, tiszteletet parancsoló ősz ember.

1674-ben, a szerencsétlen magyar üldözés idején március 5-ére ő is idézést kapott a többi lelkészekkel együtt s Pozsonyban meg is jelent.

Mint jelleméről és tudásáról közismert férfiút mindenféle kísértésekkel megkörnyékezték kezdettől, az idézés-től és a megjelenésre kitűzött naptól fogva.

Március 6-án maga az érsek tett kísérletet arra, hogy többfajta fenyegetéssel és ígérettel az előkelőségek akaratához való alkalmazkodásra bírja.

A füleki egyház oly útlevéllal és bizonyítvánnyal látta el, amelyben fedhetetlenségéről, emberségességéről és a királyhoz való ragaszkodásáról tett bizonyoságot s arra kérte az érseket, hogy lelkészét minél előbb bocsássa haza.

Mikor bizonyítványait átadja Szelepcsényi Györgynek, az esztergomi érseknek, semmit sem ér el velük, csak azt, hogy a hálószobájában végig kellett hallgatnia, milyen szörnyű szidalmakkal árasztja el a reformátorokat és a reformátorok vallását.

Aztán pedig ugyanaz nap, vagyis április 4-én, mikor a többiekkel együtt őt is kényszerítették annak az ítéletnek

a meghallgatására, amelyet bizonyítékok nélkül hoztak ellenük, külön félrehívták a többiektől kétszer is. Először Forgács Ádám, azután meg Zichy István báró erőszakolta huzamosabban, hogy ne tartson a többiekkel, mert róla az érsek bőségesen gondoskodik. A nevezett mágnások ott helyben megígérték neki az érsek nevében az érsek birtokán levő bozóki várkapitányi tisztelet, ha kivonja magát az ítélet alól.

Ő azonban mit se hallgatott ezekre az ígéretésekre, hanem megingathatatlan lélekkel távozott és ártatlan bárányként hallgatta végig a szörnyű halálos ítéletet.

Szente Bálint és mások az ítélet meghozatala után is próbálták, hogy rávegyék valamelyik kötelezvény aláírására, de ő mindig határozottan megfelelt nekik s a közönséges érvek halmazát ezzel a mondásával tetézte:

— Mivel velem mindig ezer tanú jár — amivel tiszta lelkiismeretére és cselekedeteinek a fedhetetlenségére célozt — gyalázat volna, ha az ő tanúságuk mellett akár mely kötelezvény bármely pontját aláírnám!

Azzal továbbra is rendíthetetlenül megmaradt nyugodt lelkiismerete és ügye igazságában való bizakodása mellett.

Május hava 5-én Kollonics házához idézték Séllyei Istvánnal, Bátorkeszi Istvánnal és Czeglédi Péterrel, három más tisztelendő református testvérével együtt, ott a kötelezvények aláírásának a megtagadása miatt vasbilincsekbe verték, Pozsony várába hurcolták s ott nem engedtek senkit se hozzá.

Három hét mulva lehozták, Kollonics személyes rendelkezésére kocsiba ültették s négy társával együtt Kollonics súlyos fenyegetései közben a berencsi várba útnak indították, ahol 1675. március 10-éig tartották egy mély és sötét börtönben annak ellenére, hogy gyenge egészséggel rendelkezett.

Itt senkit sem engedtek hozzá, közben pedig a szolgálkénál is alábbvaló munkákkal, vízmeregetéssel és fahordással gyötörték, az érsek és Kollonics alárendelt emberei kísértgették, sőt a hóhérokat is többször elhozatták, hogy

az ítélet végrehajtásával rettenték s fekete kenyéren, silány élelmen és vizen tartották.

1675. március hó 10. napján körülbelül éjjel tizenegy óraker Berencsről az Ausztriában levő Schottwienbe vitették, ahol március 25-én Lipótvárról oda hozott 36 (lelkész) testvérével egy csapatba tették s ahonnan török bilincsekkel megbéklyóztattak hatalmas hóval fedett hegyeken keresztül elhajtották.

Társainak az egyik lábáról már másnap levették Marchfelden a békót, ő azonban csak március 29-én Grácban részesült sok könnyölgésre abban a könnyebbségben, hogy egyik lába szabaduljon a bilincsből. De azért addig is nagy lelki nyugalommal tűrte, hogy a dühös katonák hogyan hajsztolták és milyen durván ütlegelték az úton.

Mikor megint ok nélkül ütlegelték, egy alkalommal Grácon túl azt mondta a katonáknak:

— Mit üttök engem, mikor járni sem tudok a bilincsektől?! Voltam én már a törököknek, a keresztények elenségének a fogságában is, de azok engem soha úgy nem bántalmaztak, mint ti!

A boldogult vértanú ezzel a megjegyzésével csak még jobban magára böszítette bántalmazóit.

Zell városán túl a hatalmas hegyek sziklás utain állandó esőben való menetelés közben vette észre, hogy jobb lábát feltörte a bilincs. Mivel sebével nem törődhetett, a további út folyamán a törés annyira elmérgesedett, hogy mikor a Triesztől nem messze fekvő Dericza nevű helységben megnézte a lábát, térdig dagadtnak, az ereit pedig mérges nedvekkel telteknek találta. Ekkor Gemanner György kapitánytól Isten irgalmára való hivatkozással kérte, hogy vetesse le a bilincseit.

Az azonban nem engedte meg.

Mikor már üszkösödésbe ment az egész lába, a kapitány engedelmével fogolytársai verték ki egy Fülöp nevű győri katona segítségével valami kés és hegyes szikladarabok igénybevételével a bilincs szegét — nagy fájdalmat okozva a szent vértanúnak — s dagadt lábáról sok vérzést

okozva húzták le többször való nekifohászkodás után a bilincset.

Utána nem is tudott rá állani a lábára.

Be kellett hát hurcolniok Triesztbe, ahol levágták erőszakkal a nagy szakállát, gyalázatosan elrabolták a ruháit meg ami kis költsége volt s egy szál ingben-gatyában három napig hagyták egy piszkos istállóban.

Április 9-én abban a jótéteményben részesült, hogy egy számár hátán szállították a kikötőbe és ott egy adriai hajó fenekére dobták. Ennek a helynek a romlott levegőjében a vértanú lábának az üszkösödése még tovább terjedt s eluralkodott az egész combján, sebe gennyedésbe és rothadásba ment át, lába húsa meg az erei is elgennyesedtek. Szegény ember számára jó társai tengervizet hoztak s ott, ahol a sebe a legüszkösebb volt, egypárszor ezzel a tengervizzel megmosogatta a lábát, de anélkül, hogy ez neki enyhülést nyújtott volna.

Ha a kegyetlen katonák a hajó fedélzetére hívták, csúszva próbált feljutni, máskor pedig társai vitték fel az ölükben.

Néhányszor egy angol seborvos könyörült meg rajtuk s a betegeteket felhívták egy magasabban fekvő emeletre, amelynek a szabadabb levegőjében kényelmesebben fekhettek, az ő lábának a nehéz szagát azonban a hajó tisztjei nem állták s azzal a káromkodással lökték le megint a hajó fenekére:

— Takarodjék innen — úgymond — az ördögnek ez a vértanúja!

Hajóutjuk végén április 22-én a pescarai kikötőben pokrócra helyeztették, durva verések és szörnyű káromkodások közt társaival a hajóról elszállították és mint valami hullát egy pescarai tömlőbe dobatták.

Másnap innen előráncigálták, parasztszekérre rakták s Theate városába vitték.

Szegény útközben azt kéri a társaitól, hogy gyűjtse-nek neki gyógyító füveket. Fogolytársai meg is cselekedték, amennyire a kísérők erőszaka engedte, hogy eleget

tegyenek a kérésének, de szegény nyomorékká tett emberek már ezek a füvek se segítettek.

Mikor Pescarából Theate városába vitték, az úton így imádkozott:

— Nagy irgalmasságú Isten, az úr Jézus Krisztus atyja! Húsz éven keresztül szolgáltalak minden igyekezettel és jó lelkiismerettel s ha nem lehettem is olyan — tökéletes emberi gyengeségem miatt — amilyennek kívánhattál, mégis kérlek: könyörülj rajtam és engedd meg, hogy a szidalmak, gyalázkodások és nyomorúságok e helyéről mielőbb eljuthassak országod békéjére, tisztességére és örömére.

Másnap reggel úgy vihették tovább, hogy négy fogolytársa egy öszvér hátára emelte, de sebéből folyt a genny meg az evesség, a lába pedig majd hogy le nem szakadt s tovább szállítani már nem lehetett.

A többi fogoly sok könyörgéssel s nehezen rávette a kapitányt, hogy ott maradjon.

Őt társával maradt hátra s harmadnap az előbbi szutykos helyről is börtönbe kellett mennie.

Nagy tömeg nézte s a bíróság elnöke is ott volt, mikor szegény minden segítség nélkül a fenekén csúszott a messze levő börtön felé sáron-vízen keresztül. Közben folyton hallania kellett, hogy az elnök átkozódások közben »az ördög konok vértanúja«-nak nevezi.

Ebben a nyomorúságos helyzetében a páratlan férfiú izzó könyörgéssel és elmélyedéssel ajánlotta magát is, övét is Isten kegyelmébe.

És amíg a szent vértanúnak csak ereje és hangja volt hozzá, folyton így imádkozott:

— Uram, mennyei szent atyám, áldassál, dicsértéssel és tiszteltéssel most és mindörökkön, hogy minden a te akaratodból lett és leszen ezután is. Nem magában vagy másokban, hanem benned örvendez szolgád is, mert te vagy, uram, az én tökéletes gyönyörűségem, ékességem és boldogságom.

— Uram, imé én az én nyomorúságomban magamra maradtam.

— Nem tudom, merre forduljak, vagy hova hajtsam le a fejemet, ha nem a te öledbe, édes jó atyám.

— Édes atyám, engem a halál fájdalmai vesznek körül és ez a nyomorúságnak az az órája, amelyet te öröktől fogva előre láttál, hogy a te szolgád rövid időre külsőleg próbára tétessék, belül azonban neked éljen, hogy az emberek egy pillanatra ne vegyék semmibe s itt a földön gyalázattal illessék, nálad azonban az egekben örökre felmagasztaltassék.

— Ó szent atyám, ezt mind te rendelted.

— Mindez azért történt így, mert a te akaratom és gondviselésed ellenére semmi se történik a földön.

— Választottaiddal szemben úgy nyilvánul meg jószágod, hogy bajok szakadnak rájuk, mindenki lenézi őket és méltatlanul bánnak velük. Ezzel szemben az istentelenek felmagasztaltatnak és gyönyörűségben élnek, hogy aztán büszkeségük trónusából egy pillanat alatt annál nagyobb nyomorúságba kerüljenek.

— Nem nyitom ki sem a számat, hogy így intézkedté. Javamra tetted, hogy megaláztattál, mert ez által tanítottál meg arra, hogy parancsolataidnak engedelmeskedjem s hogy üdvösségemet megismerjem.

— Ime, itt vagyok a te kezében, suhogtasd atyai fenytéked vesszejét felettem, veress végig fejtől derékig, hogy a te akaratom igájába hajtsam lázadó érzéseimet.

— Jobb, ha itt szenvedek, mint a jövő életben.

— Te tudod, mi meddig szolgál az én üdvömrre.

— Mit törülnél le az egekben szemekről, ha itt a földön könnyeket nem hullatnánk?

— A te utaid nem olyanok, mint az emberek utai, mert te gyakran olyan dolgokkal munkálsz üdvösségünket, amelyek a mi nézetünk szerint ellenkeznek boldogságunkkal.

— Nyugtalan az én szívem is, de azért folyamodom hozzád az e világi megvettetés és szorongattatás ez órájában, hogy ha mindezekből szabadulok, általam is csak te dicsőíttessél.

Mikor egyszer szegényt fájdalmai felette gyötörték,

így fordult Harsányi Istvánhoz, hűséges fogolytársához és lelkésztestvéréhez:

— Édes jó lelkésztársam, sebem okozta tűrhetetlen szenvedéseim közt arra gondoltam, nem találnád-e te is jónak, ha itt megkérnök a theatei érseket, hogy vetessen ki engem innen és vegyen ő maga gondozásába, hátha a lábam valami orvosság meggyógyítaná. Megígélném neki, hogy ha meggyógyulok, egy évig hűségesen szolgálnám és megfizetném neki a tartozásomat.

A gyötrődő léleknek erre az ötletére tisztelendő Harsányi István azt mondta neki:

— Drága jó lelkésztársam, kérlek, ne foglalkozz ilyen gondolatokkal, hiszen tudhatod, hogy ezek nem a szolgálatunkat akarják, hanem a lelkünket. Isten téged már azért hív, hogy megszabadítson. Ő a legjobb orvos s ő hamarosan megszabadít téged fájdalmaidtól. Semmi értelme annak, hogy ezekkel az esendő dolgokkal foglalkozz, mikor az örökkévalóságra kell készülődned. Azért kedves jó lelkésztársam, inkább arra kérlek, búcsúzz el mindentől, amid csak kedves és kedves volt ezen a világon.

A szent vértanú erre így válaszol:

— Édes jó lelkésztársam, ezt én lelkem nagy szorongatottságában csak azért mondtam, hogy jelezsem, menyire nem lenne ellenemre, ha tisztességes és megengedett eszközök segítségével megtarthatnám életemet. De kérlek, érts meg jól és ne gondold, hogy mindezeket másért mondtam, mint azért, hogy kifejezésre juttassam, hogy ha Isten is úgy akarja s tovább megtartja életemet, ezért járó természetes kötelezettségeimet is teljesíteném.

De áldassék Isten neve azért is, hogy az én lelkem már nem csügg semmi földi dolgon, sem ilyesmiben nem keresem már semmi gyönyörűségemet.

— Mindeneknél kedvesebb családomat forró imáimbán már előbb Istennek ajánlottam, egyebekben pedig eddig se tettem semmit a ti tanácsotok nélkül és most erőm fogytán sem akarok semmi ilyest cselekedni.

— Legyen meg az, amit ő szentsége akar.

— Bármikor hív, megyek, de az egyszer megismert igazságtól soha egy hajszálra el nem állok.

Lába már olyanná lett, hogy husa, erei és inai is lerohadtak s a csontjai is kiállottak. Napról-napra nagyobb fájdalmak gyötörték s egyre nagyobb erőtlenség vett erőt rajta.

Látni lehetett, hogy meghal hamarosan.

Mikor aztán maga is látta, hogy vége közeledik, ezeket mondotta fogolytársainak:

— Jézus Krisztusban szeretett testvéreim, Jézus Krisztus hűséges hitvallói, engem már megtörték a szenvedések, titeket azonban Istennek s az ő kegyelmébe ajánllak. Isten legyen veletek továbbra is a bátorság és az erő lelkével és tartson meg benneteket, hogy mindvégig mindenekben állhatatosaknak találjassatok.

— Bocsássatok meg nekem, ha beszédemmel bármikor akaratom ellenére terhetekre voltam.

— Én is megbocsátok mindnyájatoknak teljes szívemből azokkal együtt, akik ugyan nincsenek itt, de engem igaztalanul üldöztek már csak azért is, mert nekik kisebb a bűnük, mint azoknak, akik engem veletek együtt vadságuknak kiszolgáltattak. Adjon az Isten nekik jobb belátást és cselekedje, hogy tetteiket minél előbb megbánják s az igaz megtérés útjára lépjenek.

— Könyörögjetek értem Istenhez, hogy rövidítse meg szenvedéseimet.

— Ha pedig Isten benneteket megszabadít, tudósítátok családomat sorsom felől s mondjátok meg nekik, hogy az én szomorú halálom miatt semmit se gyötörjék magukat, hanem kegyes lélekkel s az ő üdvös akarata ismeretében ajánlják magukat és övéiket Isten oltalmába.

— Tudom ugyanis, s minderről ebben az órában előtetek is bizonyóságot teszek, hogy mindez Isten szentséges akaratából történt így.

— Ti tudjátok a legjobban, hogy ezt a szomorú sorsot milyen könnyen kikerülhettem volna, ha Isten dicsőségének a szerelme és az érte való buzgás nem tölti el annyira a lelkemet.

— De legyen érte Istennek hála és dicsőség, hogy isteni erejével akkor is győzelemre segít bennünket, mikor a világ legyőzötteknek és elvetetteknek lát is bennünket.

Ekkor azonban egyre növekvő fájdalmai miatt annyira elgyengült még a hangja is, hogy tovább beszélni se tudott, hanem csak azt kérte, hogy olvassanak fel előtte valami szent elmélkedést. Mivel volt is náluk egy »*Arany tömjénező*« című, a bűnbánati zsoltárokat és elmélkedéseket tartalmazó könyv, ezt szívesen meg is cselekedték. Előolvasták neki az elmélkedést tartalmazó részből az utolsó előtti beszédet, továbbá a 6. és 143. és más szorongatások alkalmatosságára használatos zsoltárokat.

Felolvasás közben sóhajtásai és könnyei tettek tanúságot, mennyire áthatották az olvasottak igazságai.

Végül aztán mégis legyőzték a szenvedések. Elgyengülten, éhségtől, szomjúságtól, ruhátlanságtól, a börtön tisztátalanságától és férgesítől elcsigázottan 1675. május 19-én hajnaltájt az urért engedelmesen és csendesen visszaadta lelkét az Úrnak.

Ezen a világon Krisztusnak ez a legyőzhetetlen vértanúja nem nyert irgalmat, noha kegyes is volt, tanult és jellemes is volt, csodálatos ékesszólással beszélt és tisztességben öszült meg. Eltávozott hát Istenhez, az egyetlen igaz bíróhoz és a nyomorultak kegyes felkarolójához. Lelkétől elhagyatott testét ugyancsak beteg fogolytársai hozták ki a börtönből.

Eltemetése módjáról azonban fogoly lelkésztestvérei nem tudtak semmit.

SZENDREI MÁRTON

Szendrei Márton vértanú hetvenöt éves volt, a harmatzi református egyházban lelkészkedett és negyvenkét éven át viselte a lelkészi hivatalt Magyarország különböző helyein, többek között Diósgyőrött is.

Pozsonyban május hó utolsóelőtt való napján behívták az érseki palotába s Kollonics azt kérdezte tőle:

— Te öreg — úgymond — aláírsz-e?

Tagadólag válaszolt és ezt mondta:

— Eddig Krisztust szolgáltam s nem akarom elhagyni vénségemben sem.

Kijelentése után azonnal a pozsonyi börtönbe hurcolták.

Mikor innen kikerült és Kapuvárra szállították, Köpcsényben meglopták, Czenken pedig azt is elvették tőle, amije megmaradt és kezét is hátrakötözték.

Amint Kapuvárra ért, nyomban kalodába zárták a börtönben, másnap pedig ráverték a bilincseket. Mikor bilincsbe verték, ezt mondta:

— Ezek a vasbilincsek többet érnek minden aranynál, mert Jézus Krisztus nevéért kaptam őket.

Fogságában mindenkit kegyességre és szentségre intett. Még a katonák előtt is bizonygatta, hogy mivel ők is jóval kegyesebb és szentebb életet élhetnek, éljenek is így, mert itt ez az egész világ a gonoszság állapotában leledzik.

Ezekkel a beszélgetéseivel sokakat ébresztett könyörületességre és késztetett csodálatra.

Börtöne őrei is elismerték, hogy csupa olyan dolgokra tanította őket, amik üdvösségükre és javukra váltak volna, ha megtarthatták volna őket.

Börtöne felügyelőjét arra kérte, engedje, hogy a börtön előterében hálhasson, mert nem bírja a börtön bűzét — de nem kapja meg az engedelmet.

Valamikor 1674 szeptember havában Gyöngyösi Tamás babóti és kapuvári áldozópapocskka részegen behozta a börtönbe is a képecskéket, hogy a rabokkal megcsókol-tassa. Mikor már többen elutasították, odanyújtja ennek a tisztelendő öregnek is, de az öreg szintén megtagadja a megtételét.

Az áldozópapocskka erre szégyentelenül ördögnek nevezte az öreget, mert ő az oka, hogy a többiek is oly koknol megállnak elhatározásuk mellett.

Azt mondja az öreg erre az áldozópapocskának:

— Ne mondj engem ördögnek! Vétkezel, ha így beszélsz, mert én ennek a te bajodnak semmikép oka nem vagyok. Mindegyikünk saját kegyessége szerint felel meg magáért.

A börtön őrei látták az öreg napról-napra növekvő gyengeségét, amit a börtön állapotai idéztek elő és néhány-szor bevitték őt meleg szobájukba. Mivel pedig gyenge-sége miatt akkor is nehezére esett a járás, mikor termé-szetes szükségére kellett mennie, még a német katonák is megtették, hogy megfogták a kezét és úgy vezették.

Fogságát nagy türelemmel viselte, állandóan Dávid zoltáiraival és kegyes imádságokkal erősítette magát. Töb-bek között gyakrabban énekelt a 32. zoltárt.

Mikor egy, Heuster Ferdinándnak Pozsonyba írott levél miatt a vár kapitánya a többiekkel együtt kivezette, hogy megvesszőztesse őket, a többieket ezekkel a szavakkal intette türelemre:

— Legyünk türelmes lélekkel! Isten ugyan anélkül adott ennek az embernek a hatalmába, hogy akár neki, akár másnak olyat tettünk volna, amivel ezt a vesszőzést meg-érdemelnök, mert levelünkben jóakarónkat csak szükség-leteinkről értesítettük.

Ez alkalommal a többiekkel együtt megszabadult a már kiszabott megvesszőzéstől.

A sok bajt megúnva, ettől kezdve egyre forróbban

kérte teremtőjét és megváltóját, hogy minél előbb hallgassa meg, mint Dávidot és hogy bocsássa el őt is, miképen Simeont, hogy Isten fia jöjjön ebben az igaz ügyben segítségére és vessen véget egyúttal az ő nyomorúságainak is.

A tisztelendő öregnek ugyan már állandó baja volt a vénség is, de a megszokott étel hiánya még jobban elerőtlenítette és annyira lefogyasztotta, hogy testes ember létére végül nem maradt rajta más, mint a csont és bőr, de a bőre is úgy kiszáradt, hogy úgy lógott rajta, mint az ing lecsüngő része. Egész fogsága alatt nem élt ugyanis máson, mint kenyéren — azon is a legfeketében — és vízen.

1675 január és február havában már napról-napra jobban elnehezedett, mert a száraz betegség észrevehetően sorvasztotta.

Az előbb említett áldozópapocska betegségében is felereste és bosszúsan így szólította meg:

— Te öreg, most sem térsz észre? Térj eszedre, mert különben elkárhozol.

Azt feleli az áldozópapocskának:

— Rég észretértem én már Isten kegyelméből és most csak azon vagyok, hogy ezt az észretérésemet halálig minden nap megújítsam.

Az említett áldozópapocska három krajcárt is akart adni neki, de nem fogadta el, mert bizonyos lenézéssel nyujtotta oda.

Mikor már majdnem halálra vált, fogolytársai akarták rábeszélni, hogy általuk kéresse meg a börtön felügyelőjét bilincsei levételére.

Ezt azonban megtiltotta:

— Az én nevemben ne kérjétek, mert én bilincseimben akarok meghalni, hogy ezzel is nyilvánvalóbbá váljék az az állati kegyetlenségük, hogy még holtan is üldöznek bennünket.

Amíg csak erővel bírta, folyton így sóhajtozott:

— Isten, ki mindeneket tudtál és az én lelkem tanúsága szerint is tudod, hogy én semmit el nem követtem

mindabból, amivel ellenségeim méltatlanul vádolnak és aminek az örve alatt most is itt tartanak, s tudod azt is, hogy ezeket a méltatlanságokat a te fiadba vetett hitemért és az ő igazságáért szenvedem.

— Ezért hallgass meg engem minél előbb és vedd magadhoz lelkemet.

Mikor már annyira elgyengült, hogy beszélni se tudott és nem foglalhatta szavakba az imádságát, fogolytársait kérte, hogy olvassanak fel előtte kegyes imádságokat és zsoltárokat.

Végre sok szenvedés után 1675 március 5-én éjjeltájban elszenderedett a Krisztusban. Másnap reggel nyolc órakor levették róla a bilincseket és fogolytársai kivitték nagy szomorúsággal a váron kívül a Rába folyó partjára és ott temették el fájó szívvel sok könnyhullatással.

SZILVÁSI ISTVÁN

Szilvási István ötvenhat éves volt. Huszonöt éven át töltötte be hívei nagy lelki épülésére a lelkészi állást több református egyházban, mint Magyarládon, Bicskén, Kocson és Császáron, amúgy pedig tudós, kegyes, derék és rendkívül jóra való ember.

1674 április 4-én a papi fejedelmek Pozsonyban a többi foglyokkal együtt úgy ítélték el, hogy se semmit rá nem bizonyítottak, se meg nem hallgatták, azért pedig, mert nem írta alá egyik megkövetelt kötelezvényt sem, Pozsonyban be is börtönözték. Lelke szilárdságát és béketűrését ebben a helyzetben is állandóan megtartotta, bajainak az osztályos társait pedig egész idő alatt arra buzdította, hogy tartsanak ki a jó ügy mellett.

Egy időben főként az a reménység tartotta benne a lelket, hogy feltétlen szabadulását reménylette.

Kitartással imádkozott, sokat elmélkedett Isten igéje és Dávid zsoltárai felett.

Pozsonyból a lipótvári börtönbe szállították, itt azonban a vele végeztetett szokatlan munkába és az élete fenntartásához szolgáltatott nyomorúságos mennyiségű étel miatt súlyos betegségbe esett.

Mikor fogolytársai felkeresték betegségében, hogy vigasztalják, olyan nagy lelki megnyugvást tanúsított Isten rendelésében és akaratában, hogy szavain vigasztalására összegyűlt társai is épültek.

Isten csodálatos gondviseléséből minden különösebb orvosság nélkül megint új erőre kapott, de alig hogy javulni kezdett állapota, a többiekkel együtt megint kímélet nélkül munkára kényszerítették.

Ignác napján Kellio Miklós rendeletére a lipótvári

templom előtt annyira megvesszőzték és annyira letörték a derekát, hogy azon mód összeesett. A jezsuita felszólítására azonban a katonák durva kézzel felrángatták, a hajánál meg a szakállánál fogva a templom oltára elé hurcolták, botjaikkal összeverték és ájultan ott hagyták a mise végeztéig.

Mikor úrfelmutatáskor egy kissé magához tért a kegyetlen verés után és felemelte fejét, hogy körülnézzen, hova menjen onnan, a körülötte álló tömeg a szent vértanú fedetlen fejét botokkal ütögette és könyörtelenül összerugdalta.

Mise végeztével négykézláb kellett kivánszorognia a templomból.

Kinn lelkésztestvérei emelték fel és vitték sóhajtozások és sírás közt arra a helyre, ahol dolgoztak, de mert dolgozni úgy se tudott, ketten a börtönbe kísérték.

A kegyetlen bánásmód után itt se kímélték — pedig az ütlegetés közben a karja is kificamodott — és mindjárt másnap megint kizavarták a teljesen haszontalan munkára.

Augusztus 26. napján az őrnagy házánál megvizsgálták Kubinyi István és Kellio Miklós jelenlétében. Ploss Maximilián vizsgálata után, a többiektől külön, leültették a porba. De mert gyengesége miatt nem ért oly gyorsan arra a helyre, ahogy követelték, megint kímélet nélkül kegyetlenül elverték.

Ugyanannak az évnek az októberében a vár területén körülhordozták a szentséget és mert nem hajtotta meg előtte térdét imádata jeléül, Kellio áldozópapocska rendeltére egy örült katona úgy összeverte, hogy egyik ütéstől még a dárdája vastag vasa is több darabba esett szét.

1675 márciusában nagy köveket teregetett az úton, mikor a szentséget beteghez vitték. Munkája végeztével az iskola előtt egy dühöngő katona neki esett, mert elmulasztotta, hogy letérdeljen a szentség előtt s addig verte botjával, míg össze nem rogyott.

Ezeket a bántalmazásokat azonban olyan közönnyel tűrte, hogy soha senki se hallott tőle egy zokszót se s

annak sem adta legkisebb jelét, hogy kijött volna a béketűréséből.

Akinek tehetete, segítségére igyekezett. Munka közben magára vette mások terhét s az olaszországi úton is segített társain.

Mikor dolgoztak és valamelyik társa gyengesége vagy a munka szokatlansága miatt nem tudta elvégezni a munkáját, ő segítségére sietett s sokukat megmentette és fel és alá járó felvigyázók verésétől.

Az úton pedig, mikor az út nehézsége miatt többen alig tudták cipelni a tarisznyájukat, meg a ruhájukat, ő ezeknek a terheknek a hordozásában is gyakran segítséget nyújtott.

Mikor arra kényszerítették, hogy a pescarai kikötőben ő is segítse a börtönbe vinni az előbb említett Miskolczy Mihályt, olyan gyenge volt az éhségtől, a szomjúságtól és az elég viszontagságos tengeri úttól, hogy az öröknek nem tudott eléggé kedvükre tenni, mire rögtön éreznie kellett a már szinte említett Ploss Maximilián nevű tizedes kegyetlen kezét, aki rettenetes káromkodásba tört ki és nehéz botjával kezdte ütlegelni a boldogult vértanú fejét.

De ha átkokkal halmozták is el, ő maga senkinek rosszat nem kívánt, csak mélyről feltörő sóhajtásával sejtetett annyit:

— Uram, légy te bíró köztem, meg az ellenségeim között.

Ezen az Olaszországba vezető úton olyan nyomorúságba jutott, hogy ha az útszélen valahol hagymaszárat látott, letépte és azt ette meg az a férfiú, aki boldogabb életében másokat táplált asztaláról.

Igy hajtották le Nápolyba, hogy el kellett túrnie az éhség, a verés és a ruhátlanág különböző viszontagságait, ott pedig még több veszedelem várt volna rá.

Isten azonban megkönyörült hűséges szolgáján, megóvta a további bajoktól és elhívta őt a boldogabb világba.

Mielőtt kórházba került, a S. Clara nevű gályán raboskodott és itt vette elő a betegség is. Ezen a gályán

három órán (?) át tartózkodott, s ezt az időt a legbuzgóbb könyörgésben töltötte.

A kórházban három hétig feküdt, s erős lélekkel hárította el magától a betegek áldozópapocskájának a kísértéseit, aki utálatos csábításokkal tette próbára szent állhatatosságát.

Mikor a végén annyira elhatalmasodott és erőt vett rajta a betegség, hogy meg kellett adnia magát, Isten, a világ és az angyalok előtt bizonyosságot tett hitéről és jó lelkiismeretéről s 1675 július 2-án visszaadta lelkét Istennek.

Senki se tudta, mi történt a holttestével: eltemették-e vagy temetetlen tengerbe dobták. Csak az az egy biztos, hogy a rabok rendes temetőjébe nem került.

A halála után következő napon tisztelendő Otrokocsi Ferenc előtt a szent vértanút a kórház áldozópapocskája mindenféle rágalomokkal illette, nevezetesen azt beszélte, hogy biztosra veszi, hogy máris a pokolban sanyargatják, mert eretnekségében megmaradt haláláig.

Utolsó szavai azok voltak, amiket Borhidai Miklós közölt a kórházból Kotsi Bálinthoz írott levelében.

Sok könyörgés és buzgó áhítat közben ajánlotta saját és fogolytársai ügyét is Isten kegyelmébe, azután több rendelkezést tett, amelyeket Kotsi Bálintra bízott, hogy közölje ezeket feleségével és gyermekeivel.

Elsősorban arra buzdította övéit, hogy egész életükben legyenek kegyesek és féljék az Istent, az egyszer megismert igazságban maradjanak meg. Felesége bízta a család ügyei intézését mostohafiára és gondoskodják arról, hogy Sámuel nevű egyetlen fiát a szabad művészetekben oktattassa (vagyis rendszeresen iskoláztassa és tanult emberré nevelje). Meghagyta, hogy vigasztalják meg a háza népét is.

Ne adják azért bűnük fejüket, hogy őt így elhurcolták s hogy magára hagyottan kellett idegenben meghalnia, mert az egész világ és minden a világon Istené s mert Jehova szemében a szentek drága halála mindenütt becses.

FILEKI ISTVÁN

Fileki István harminchat éves volt s Gömörmegyében a napradi református egyházban lelkészkedett.

Pozsonyból 1674 június 7-én szállították el a lipótvári börtönbe, mert a többiekkel együtt megtagadta az aláírást s ennek a kegyes, békés, alázatos, könyörgésekben buzgó és Jézus Krisztus ügyében megingathatalanul állhatatos vértanú se jutott semmivel jobb sorsra, mint a többiek.

Lipótvárról való elhurcoltatása után a többszöri fosztogatás következtében egészen költség nélkül maradt. A szigorú őrizet miatt még társaitól se kaphatott egyszermászor egy-egy pénzdarabot. Az olasz út legnagyobb részét gyalog kellett megtennie. A szeme is annyira megromlott, hogy alkonyatkor semmit nem látott és másoknak kellett kézen vezetniök.

Mikor Triesztbe hajtották, április 7-én lelkésztestvérei közül kivezették, erővel katonaruhába öltöztették. Hanem aztár: a többi lelkésztestvérek addig beszéltek a lelkére, hogy megemberelte magát, hamar lehúzta és levetette magáról a katonaruhát.

Jelentik a kapitánynak, hogy levetközött, mire az előbb egyedül rohan oda és szegény meztelen embert összerugdálja, a csizmájával megtapossa, a botjával pedig addig ütlegeli, amíg belefárad, aztán pedig otthagyja és elrendeli, hogy irgalmatlanul megbotozzák.

Mikor kikerült kegyetlen kínzói kezéből, előbb azt parancsolták neki, hogy takarodjék az istállóba, azután pedig a hajón is, a szárazföldön is mindenki kényére-kedvére szidalmazta és ütlegelte, mert ő volt az első, aki el-

hárította magától azt az erőszakoskodást, hogy beálljon osztrák katonának.

A hosszú éhezéstől meg a még hosszabb úttól elcsigázottan az olaszországi Asserniában a szemben levő folyón való átkelés után összeesett és olyan erőtlenné vált, hogy nem tudott tovább menni.

Jelentik a kapitánynak, hogy az a rab, aki Triesztben levetette magáról a katonaruhát, kimerült és nem bír tovább menni.

Gemanner György odanyargal, a földön fekvő nyomorult embert háromszor-négyszer megtapostatja a lovával, aztán előveszi kemény botját s a porban fetregőt üti-vágja az arcán, a fején, ahol éri egész addig, míg a vér csak úgy patakzik belőle.

Ennek a verésnek a dagadt nyomai haláláig megmaradtak az arcán is meg a fején is.

Az ilyen irgalmatlanul összevert embert aztán még arra is rákényszerítette, hogy — bár már félholtnál is nyomorultabb volt — Capuáig a saját lábán tegye meg az útát.

Mikor Capuáig tovább kellett menniök, már járni nem tudott, hanem két társa fogta karon és úgy vitte egész Nápolyig.

Olyan sovány volt, mint az árnyék, beteg szemei kimeredtek az arcából, arcát halálos sápadtság borította, csak a csontja volt meg a bőre, szánalom volt ránézni is és az ember inkább elfordította tőle az arcát.

1675 május 7. napján jutott Nápolyba.

Másnap a gályára vitték, a gályáról kórházba szállították s ott a negyedik napon hitét s jó lelkiismeretét utolsó pillanatáig megtartva az Úrban, kegyesen elhunyt az ő nevéért.

KÓRÓDI JÁNOS

Kóródi János Vas megyében a szentlőrinci református egyházban lelkészkedett és innen 1673 szeptemberében üzette ki Szécsényi György érsek az akkori szombathelyi préposttal, aki osztrák katonákat vett segítségül s ezek segítségével hatalmaskodott. 1674-ben a Veszprémmegyében levő csöglei egyházba kapott meghívást és innen idézte egy Kardos nevű káptalani áldozópapocskára március 5-re a Pozsonyban tartandó rendkívüli bírósági tárgyalásra.

Pozsonyban különböző kísértéseknek áll ellen az ítélet meghozatala előtt és után.

Pozsonyban fogságba vetik, Lipótvárra viszik, ott olyan munkát végeztetnek vele, ami a leghaszontalanabb emberekhez se méltó, éhség, szomjúság, meztelenség és a többiekkel együtt példátlan durva ütlegetések türéseire kényszerítik.

Július havában a pápista szentséget Heródes egy csomó darabontja kíséretében a Nagyszombat felé néző nyugati kapun át kiviszik. Ahogy talicskáját a lóistálló felé tolta, a mellette elmenő áldozópapocskára félreparancsolta, de mert a pápista szokásnak megfelelően térdet hajtani se nem akart, se nehéz bilincsei és a vele levő nagy teher miatt nem is tudott, az áldozópapocskára katonákat küldött rá azzal, hogy verjék véresre a puskájukkal, meg a kardjukkal. A katonák egy-kettőre végrehajtották a parancsolatot s nehéz puskáikkal és kardjukkal úgy ellátták, hogy a súlyos ütésektől keze alig is javult meg többé.

Mikor a lipótvári templom és a magtár között az út elkészült és 1675 március havában a pápista szentséget a szomszédokba vitték, Kellio Miklós parancsára egy másik

istentelen katona esett neki és addig ütlegelte, míg az ütések súlya alatt a földön össze nem esett.

Ugyanabban az évben március hava 18. napján Lipót-várról elszállították, hogy gályákra vigyék.

Útközben sok veréssel elgyengítették, gyakori fosztogatásokkal minden segédforrásától megfosztották, az éhség, szomjúság és ruhátlanság kimerítette és lábai a török bilincsek horzsolásától kisebesedett.

Kísérőit Jézus Krisztus sebeire kéri, hogy vegyék le bilincseit s ne kívánják, hogy a lába teljesen elvesszen. De hiába.

Április 5-én Laibachon túl a carnioliai meredek hegyekben félrehívják az útról és ott a német katonaság vezetője mindenféle ígéretekkel és fenyegetésekkel ráveszi, hogy felesküszik nekik, csak elpusztulni ne hagyják, hanem küldjék haza Magyarországra. A nyomorult éhezve erre kenyert és valami kevés bort kap s meghatározzák az időt és Triestben a helyet is, ahol át kell majd térnie.

Mindezt kényszerűségből megígéri magányában, azután pedig nemsokára visszakerül többi lelkésztestvéreihez bilincsek nélkül és azzal az ígérettel, hogy továbbra szerény ellátásban részesítik.

Lelkiismerete ösztönzésére beszélni kezdi, hogy milyen tilos megállapodásba ment bele.

Azonban erre lelkésztársai emlékeztették, mivel tartozik hivatalának, Istennek és egyházának — megmondták, hogy az eddig oly becsülettel folytatott küzdelemtől való elállás milyen gyalázat volna, milyen eltörölhetetlen foltot ejtene lelkiismeretén és mily bűn volna az, ha meghagyná csalatni magát a szabadulás reménységével.

Mivel olyan ember volt, hogy a jó tanácsot minden pillanatban megfogadta, mihelyt megbánatták vele a cselekedetét, nyilvánosan kijelentette, hogy ígéretét nem teljesíti.

Ezért azután május 9-én a többiekkel őt is letaszították az adriai hajó fenekére, másnap azonban a hajó fedélzetére rendelték és több jezsuita jelenlétében intették és követelték tőle, hogy ígéretét már most teljesítse és hogy győnjön meg római szertartás szerint.

Ekkor azonban Krisztus vitézéhez illően nyíltan visszavonta négy nap előtt tett ígérését és ezeket mondta:

— Amilyen levert voltam attól a naptól fogva, hogy zavart elmével ezt a hallatlan ígérést megtettem, annyira örvendek, hogy most Isten megadta nekem a lehetőséget, hogy ezen a mindenki szemeláttára való helyen visszavonhassam azt, amit nektek titkon ígértem. És minden biznnyal Isten különös gondviselésének kell tulajdonítanom, hogy eddig ti se váltottátok be ígérteket. Így én is erőre és bátorságra kaphattam és érzem, hogy inkább elviselem mindazokat a kegyetlenségeket, amelyeket eddig el kellett tűrnöm s amelyek ezután várnak reám a többi tisztelendő férfiakkal együtt, mintsemhogy erre az újtára lépjek a szabadulásnak. Azért ezennel vallomást tesztek arról, hogy a nektek a minap tett ígértekről többé tudni sem akarok, mert azokat nem lett volna szabad meg sem tennem és mert kárhozatot hoznának számomra.

Kijelentése megtételére felzúdultak, méltatlankodtak és ellenfelei majdnemhogy dühöngeni kezdtek. Szidalmazták, átkozták és fenyegették, hogy semmiképp nem viszi el szárazon, hogy így kijátszotta őket.

Április 5-től el is vonták tőle azt az öt krajcárt, amit addig naponként kapott és megint a hajó fenekére parancsolták.

Ő azonban örvendezett azoon, hogy Isten csodálatos gondviselése így megszabadította ettől a nagy kísértéstől, s hogy elmúlt az a lelkét elborító nagy szomorúság, amely ígérete megtétele óta ránehezedett s majdnem egészen agyonnyomta, most örvendezve adott hálát Istennek és derült arccal beszélgetett lelkéosztstvéreivel.

Elbeszélte, milyen lelkiismereti szorongástól szabadult azóta, hogy nyíltan visszavonhatta helytelen ígérteét.

Isten kegyelméből visszanyert lelki békéje és nyugalma birtokában sokkal nyugodtabban tűrte teste egyre növekvő bajait is. A lábát ugyanis annyira feltörték a bilincsei, hogy nem tudta őket használni többé, hanem csak ide-oda csúszva tudott mozogni a hajó fenekén.

Az abruzzói tartományban levő Pescarában tették szá-

razra és a kikötőből két társa vállára támaszkodva jutott a pescarai börtönbe. Onnan másnap kihozták, parasztszekerre tették és Theatéba vitették. Innen aztán se maga nem tudott tovább menni, se tovább szállítani nem lehetett, ezért őt más református (lelkészársával) együtt ebben a nevezett városban hagyták.

A lábát összehúzó kelés itt kifakadt, de ettől meg nagy seb keletkezett a lábán. Néhány napig vér meg genny ömlött a lábából, mikor azonban ez a tisztátalanság el-takarodott, sebe tapasztok nélkül is meggyógyult s majd-nem teljesen helyreállott a lába is.

Jött azonban más a helyére — éhség, szomjúság, sok féreg meg a börtön más kényelmetlenségei, főként pedig a hasmenés, s ezek miatt a dicső vértanú mégis halálra vált.

De ebben az állapotában is nagy türelemmel és állhatatossággal készült az elmenetelre és megmaradt a bünei bocsánatáért való könyörgésében.

Sok súlyos baja között tisztelendő Harsányi István intette, hogy ne feledkezzék meg bocsánatot kérni azért a szerencsétlen törekvéseért is.

Mert ha szándéka akkor nem vált is valóra, Isten szeme előtt továbbra is nyilvánvaló marad ez a téves törekvése és büne. De azért ne essék kétségbe, hogy ne lehessen része a végtelen kegyelmű Atya elnézésében és bocsánatában, mert ő abban a pillanatban elfelejti minden hamisságunkat, mihelyt hozzája folyamodunk.

Tisztelendő lelkésztestvére ez intését alázatos hálával fogadta és ezekete felelte rá:

— Istené minden tisztesség és hálaadás, aki nagy irgalmából úgy vezetett, hogy ama szerencsétlen törekvésem után még mostanáig megtartott s ez által nekem időt adott megtérésre es bűnöm megbánására.

— Az ő irgalmának tulajdonítom, hogy nem kellett mindjárt azután a törekvésem után távoznom az élők földjéről, hanem megmaradtam, hogy eszemre térhessek és megvárhassam Isten látogatását.

— Sok könnyhullatással és sok imádságomban kértem Istent, atyámat a Jézus Krisztusban és kérem most is, hogy

ne tulajdonítsa bűnömül, hanem mint minden bűnösnek, adjon nekem erre a bűnömre is bocsánatot.

— Isten ugyan visszatartott attól, hogy a szándékomat valóra válthassam, de azért most előttem is elismerem, hogy ezzel olyan felette súlyos vétket követtem el, amelyet csak Isten különös irgalma bocsáthat meg nekem.

— Kérlek, imádkozzatok ti is Istenhez, hogy ne rója fel ezt nekem és hogy nyomorúságom napjait is megrövidíteni méltóztassék és hogy így a ti könyörgéseitek is minél hamarább hozzá segítsen a mulandóságból való szabadulásomhoz s ahhoz, hogy a többi szentekkel együtt én is felölthessem a mennyei halhatatlanságot.

— Arra is kérlek benneteket, bocsássátok meg a veletek való társaságban elkövetett vétkeimet.

— Ezzel az érzéssel és szándékkal ajánlak Istennek benneteket.

A betegség ereje aztán egyre jobban elhatalmasodott fölötte, de azért egész haláláig megtartotta lelki képességeit s az 1675. esztendő júliusa elején körülbelül ötven éves korában adta ki lelkét.

Holttestét kivitték a börtönből, de hogy eltemették-e, arról fogolytársainak nincs tudomásuk.

A sok éhezés annyira elgyötörte, hogy rá se lehetett nézni borzadás nélkül s ami még borzasztóbb — a tisztés hallgatók ne vegyék bűnömül, hogy ezt is megírom — hűlő testén a tetvek mind a mellére gyűltek, mert nagy gyengeségében se maga nem tisztálkodott, sem a többiek nem foglalkozhattak vele.

Igy kellett meghalnia ennek a hatalmas, erős embernek a pápista zsarnokság áldozataként, hogy bizonyosságá váljék az emberi törekenységnek, ugyanakkor azonban még inkább példát szolgáltatson az utókornak hitvallói tisztében mindvégig való kitartása által.

HUSZTI MIHÁLY

Huszi Mihályt, a gömörmegyei keszi református egyház lelkészét 1674 március 5-re idézték a pozsonyi rendkívüli törvényszék elé a többiekkel együtt. Meg is jelent s ott a református egyházzal szemben legigazságtalanabban elfogult bírák egyetlen bizonyíték, vagy tanúság nélkül elítélték.

Mivel pedig az elébe tett kötelezvények közül nem írta alá sem azt, hogy önként külföldre megy, sem azt, hogy lemond az egyházban viselt állásáról, börtönbe vetik. Lipótvárra viszik, nappal szolgainál is alábbvaló munkák végeztetésével gyötrik, éjjel pedig börtönbe zárják, ahol más helyet nem talált, mint lenni a börtön fenekén, illetve a foglyok motyói között mindenféle férges társaságában kellett feküdnie s éjszakáit itt kellett álmatlanul eltöltenie.

Az említett esztendő augusztus 25-én valami cédulát kapott a feleségétől s ezért majdnem olyan verést kellett szenvednie, mint Szentpéteri Mártonnak.

A vesszözéstől ugyan megszabadult, de a többiektől elkülönítették és a déli bástya oldalán az egyik őrségen tartották őrizetbe.

Az éhség, szomjúság, a mindenkitől való elkülönítés, az örökös fenyegetések, a hideg és a füst majdnem életébe kerültek.

Ugyanis oly kunyhóban tartották, amelyben örökké égett a tűz s a füstje betöltötte az egész kunyhót. Gyakran hosszába feküdt a földre, hogy valamiképen meg ne fulladjon. A ruhája, haj szakála az egész teste nehéz füstszagot árasztott s kormos volt, mert a szakállát meg a haját a füst egészen átitatta.

Lipótvárról ugyanabban az évben és ugyanazon a napon szállították el, mint az előbbieket.

Különböző viszontagságok között barmok módjára Pescaráig hajtották.

Mikor Pescarából Theate felé kellett mennie, az út közepén annyira kimerült, hogy összeesett. Az úton számárta ültették és Theate városába szállították.

Másnap öt más társával együtt ott hagyták a theatei börtönben.

Ezen a helyen a folytonos éhség, meg a szomjúság annyira lefogyasztotta, hogy csak a csontja meg a bőre maradt s a bőre is a csontjaira száradt.

A férgek is annyira ellepték, hogy társainak többször le kellett vágniok a haját.

Egyszer kivezették a börtönből, hogy Nápolyba hajtják a gályákra, azonban se nem látott, se éhségtől való elgyötörtségében a lábait használni nem tudta, sőt megállni se tudott, hanem nekiesett a falnak. Mivel folyton feküdt, húsa a derekán meg a vállán egész a csontig megrothadt és darabonként esett le róla.

Szörnyű fájdalmai közepette mindig Istenhez fordult, s olyan hő lélekkel könyörgött hozzá, hogy imádságaival többi lelkészársait többször könnyekig meghatotta. Egész áhitattal azért könyörgött, hogy Isten tartsa vissza minden oktalán és meggondolatlan szótól s fegyelmezze ajakát, hogy soha emberi gyöngeség el ne fogja s hogy Istennel ne érintkezzék másképen, mint alázattal és hálaadással.

Az imádkozás egész különleges adománya volt. Imádsága — fogolytársai gyakran hallották a szájából — így hangzott:

— Uram — mondá — ne emlékezz meg az én bűnösségemről, hanem jöjj kegyelmeddel segítségemre, szenteld meg borzasztó fájdalmaimat, hogy a te szándékaidnak megfelelően arra törekedjem, ami a te dicsőségedre nekem megnyugvásomra, e világon élő szentjeidnek pedig a hasznára szolgál.

— Töltsd el lelkem azzal a készséggel, hogy bármely pillanatban távozhassam e test börtönéből s hogy itt és az

örökkévalóságban is mindenben a te dicsőítésedre törekedjem.

Legnagyobb fájdalmai között ez élettől való megválása előtt arra kérte fogolytársait, — névszerint tisztelendő Harsányi Istvánt, — hogy ha Isten valaha kegyelmesen rájuk tekint és visszaadja szabadságukat, legyen gondja a háza népére, különösen pedig a két fiára, amennyire teheti, vezérelje őket a kegyesség útján és mondja meg üzenetként háza népének, hogy kis családi vagyonával jól gazdálkodjanak és elsősorban fiúk nevelésére fordítsák.

Halála előtt mondott utolsó szavait nem tudtuk feljegyezni, mert két ma is élő társát Nápolyban 1675 decemberében elkülönítették tőlünk. Mikor a következő férfiúval együtt a halállal viaskodott, hatvan éves lehetett.

SZETSEI JÁNOS

Szetsei János, a sági református egyház lelkésze, körülbelül ötven éves korú kegyes és Jézus Krisztushoz mindvégig megingathatatlan vértanú Pozsonyban ugyanolyan okból szenvedett börtönt, mint az előbbieket.

Pozsonyból Lipótvárra vitték s ott körülbelül tíz hónapon át élt pusztán kenyéren és vizen.

Ignác-napján földre tiporták és botokkal összerontották, mert nem akart bemenni a tiltott bálványimádásra.

Augusztus havában pedig köveket ázott a lipótvári vár árkában s mivel a messze tőle arra vitt szentség előtt nem hajtotta meg térdét tisztelete jeléül, kirántott kardokkal ütlegelték s ha lehetett volna, így kényszerítették volna a szentség imádására.

1675 március 18. napján Lipótvárról elvitték Schottwienbe, de mivel valami okból támadt gyengesége folytán járni nem tudott, olyan kegyetlenül összeverték, hogy aztán se gyalog, se barmon nem tudta megtenni az utat, hanem alkalmatlan kocsin való szállítással gyötörték egész Triszig.

Az Adriai tengeren való átkelés után Theate városában hagyják.

Míg csak beszélni tudott, legnagyobb kínjai közt is zoltárokat mondogatott s emlékezetből Dávid zoltárait mondotta el imádságul.

Gyakran mondotta el ezt az imádságot:

— Isten, ki mindnájunkat ismersz, te tudod, milyen ártatlan vagyok abban, amiért a te Sionod dühös ellenségei ilyen kegyetlenül bánnak velem és a nyomorúságok ilyen sorával terhelnek, hogy már járni sem tudok.

— Szentelj meg engem, a te igazságodban és hall-

gass meg engem minél előbb és ne hagyj, hogy ellenségeim engem valaha is kinevethessenek.

— Erős elhatározásom, hogy a te evangéliumod igazságában maradok utolsó lehelletemig.

— Te azonban pótdold ki hatalmaddal, ami gyengeségeből ehhez hiányzik. Ne vond meg tőlem irgalmadat. Jószággal és igazszággal oltalmaz engem szüntelenül.

— Hadd szégyenüljenek meg és piruljanak mindazok, akik lelkem elvesztésére törekszenek és gyönyörködnek bajaimban. Érje gyalázat őket és veressenek vissza.

December havában elviszik Harsányi Istvánt és Czeglédi Pétert, a két tisztelendő férfiút Nápolyba s csak ő marad Huszti Mihállyal, a másik vértanúval a börtön fenekén olyan állapotban, hogy már mosakodni se tudtak s minden pillanatban várták a halált.

Nemsokára Harsányi István útján köztudomásúvá lett Velz György úr tudósításából, hogy mindketten meghaltak.

A Theateban tartott Misköltzi Mihály, Harsányi István, Kóródi János, Czeglédi Péter, Szetsei János rabok súlyos vasbilincseit falra akasztották a börtönben és ott őrzik ritkaságként.

TÖKÖLYI ISTVÁN

Tökölyi István ötven évet élt. Valamikor a szőgyéni református egyház lelkésze volt, de mikor ezt a helyet a törökök elfoglalták, kiűzték, Gömörmegyébe jött s ott lett Dabócon lelkész.

Attól kezdve, hogy fogságba került, a rabság gyötrelmei Sárvárott, Triesztben és a dalmátországi Buccariban megbetegítették. Ezzel azonban ellenségei mit se törődtek, hanem gyalog kényszerítették ezt a beteg embert egyik helyről a másikra — különösen Triesztből Buccariig.

Ezen a köves, meredek úton elájult (napszúrást kapott) s végül is lóra kellett ültetniök, hogy Buccariba jusson.

Ott sok nagy türelemmel és alázatossággal elviselt nyomorúság után, állandóan Isten igéje felett elmélkedve, a jó ügghöz való hűségben s Krisztus ügyéért való kemény harcában 1675. december 7-én reggel nyolc órakor adta vissza lelkét Istenének.

Utolsó szavai nem maradtak fenn, mert a többiektől elkülönítették s másokat se engedtek hozzá csak akkor, amikor már a halállal viaskodott és beszélni nem tudott többé.

SZENTKIRÁLYI ANDRÁS

Szentkirályi András, a sipi református egyház lelkesze, negyven éves volt.

1674. május 30-án azért börtönözték be Pozsonyban, mert nem írta alá egyik kötelezvényt sem.

Innen a sárvári erődbe szállították át.

Sárvárott hét teljes héten át tartották abban a helyzetben éjjel-nappal, hogy a lábát fakalodába zárták, a kezére vasbilincseket verettek, a nyakára pedig vasörvet tettek.

Ettől a négyszeres bilincstől — mert az egyes bilincseket nyilván láncok is összekötötték — a helyéről mozdulni se tudott, hanem állandóan úgy kellett feküdnie, hogy a dereka meg az egyéb tagjai valósággal megrothadtak.

Sok idő múltán a pápai nemesek kérésére nappal megszabadították bilincseitől, éjszakára azonban ezentúl is benn hagyták a fakalodában tízenhárom hónapon keresztül, amíg csak ott volt.

Bilincseit ugyan levették nappalra, ekkor azonban piszkos és szolgainál is alábbvaló módon kínozták.

Az erőd terét kellett tisztogatnia, a bástya lebontásánál kellett dolgoznia, fát kellett aprítania, a vár árkában jeget kellett vágnia még vasárnap is és mocskos helyeket kellett rendbe hoznia.

1675. július 2-án vitték ki Sárvárról. Stájerországon, Karinthián és Krajnán át gyalog hajtották bilincsel a lábán, de itt Oscova nevű falunál az út nagy fáradalmi miatt gutaütés érte és meg is halt volna, ha eret nem vágna rajta.

Ilyen siralmas állapotban jutott Triesztbe, ott azonban megint visszanyerte előbbi szilárdságát és egészségét is.

Noha itt mindenkép arra készítették, hogy ilyen vagy olyan módon engedjen, ellenségei követelésének a teljesítésére nem tudták rávenni semmikép sem.

Mikor övéihez visszament, gyakran mondotta nekik: — Barátaim, én mindig megmaradok azok között, akik nem szégyenlik Krisztus igájának a viselését s ezektől nem fog elválasztani még ez az én gyengeségem sem.

Míg csak ereje engedte, mindig imádkozott és a zsolttárok felett elmélkedett, sőt gyakran még az éjszakáit is úgy virrasztotta át, hogy folyton imádkozott.

De napról-napra annyira gyengült, hogy végül már a helyéről se tudott elmozdulni.

Mikor Triesztből Buccariba kellett mennie, födetlen fővel, mezítláb kellett a sziklás úton vándorognia s legalább két vagy ennél is több német mérőöldnyi úton minden lépésénél ott maradt lába nyílt sebéből folyó vérenek a nyoma.

Buccariba érkezése után a gutaütésből annyira helyre jött, hogy újra használni tudta a bal lábát, a keze azonban béna maradt, de azért zsarnokai mindig éppúgy megbilincseltek őt is, mint fogolytársait és félholténál is rosszabb állapotában is együtt kínozták és bántalmazták többi lelkesztársaival együtt.

Nedvei elosztatása céljából a vállán két hatalmas sebet nyitottak, de ez se szolgált könnyebbségére.

Ez a szelíd és békés vértanú sok szenvedés után szinte azon a napon és abban az órában adta vissza Istennek Jelmét, mint Tökölyi István és hitét és jó lelkiismeretét mindenek ellenére megőrizte az utolsóig.

Az Adriai tenger partján Buccarin kívül a többi foglyok ástak neki sírt s ott temették el az út mellett közel Szent Miklós templomához.

Sírja fölött szomorú társai elénekelték a 88. zsolttárt. Azon ne csodálkozzék senki, hogy ennek a két férfiúnak az utolsó szavait nem lehetett feljegyeznünk.

Mindketten külön feküdtek és a többieknek csak akkor engedték meg a hozzájuk való lépést, mikor már a halállal viaskodtak.

SZENDREI GYÖRGY

Szendrei György a balogi református egyház lelkésze volt Gömörmegyében. Ötven évet élt. Pozsonyban bebörtönözték, innen Kapuvárra szállították.

Egész fogsága alatt semmi, illetve a legkisebb jelét sem adta állhatatossága megingásának s mindent a legnagyobb türelemmel viselt el.

Dávid zsoltárait pontosan tudta emlékezetből s éjjelnappal ezeket énekelte, imádkozta s róluk elmélkedett.

Mikor innen elszállították, vasbilincsekbe verték, úttalan utakon hurcolták, a surlódás és dörzsölés következtében kezéből csöpögött a vér. Mivel pedig a többieknél testesebb volt, az úton hamarabb elfáradt s ezért a katonák nagyon rosszul bántak vele. Különösen akkor verték el botjaikkal és fegyvereikkel annyira, mikor Triesztből kivitték és Buccari felé hajtották, hogy ezeknek az ütéseknek a helyen mindig érezte az éles fájdalmakat amíg csak élt és amíg csak érezni tudott. Vastag botokkal addig ütlegelték, míg a botok darabjai le nem hasadtak és a levegőbe nem repültek.

Buccariba érve vasbilincsekkel a kezén meg a lábán olyan börtönbe vetették, amelyből a szennyet éveken keresztül nem takarították ki.

Harminckilenc napon át tartották ebben a börtönben, aztán kivették és egy házban őrizték.

Itt a sok baj tetejébe igen veszélyes betegségbe esett.

Február 13-án arra kényszerítik, hogy térjen vissza előbbi börtönébe.

Akkor már a végét járta, beszélni nem tudott, csak szíve mélyéből sóhajtott nagyokat és szeméit emelte az égre.

Itt az istentelen poroszlók megragadták, a börtön lépcsőin, fáján és kövén és egy szűk ajtaján úgy vonszolták végig, hogy a haldokló ember meztelen testéről a bőr darabokban surlódott le és annyira vérzett, hogy ő talán ezt félholtan nem is érezte, de azoknak is kegyetlenül fájt, akik ezt a látványt szemlélték.

Mikor bevetették a sötét börtönbe, beszélni már nem tudott egy szót sem, se társai nem tudtak rajta segíteni semmivel.

A szurok-setétben a kezükkel kellett a szent vértanú száját kitapogatniok, ha egy csepp vízzel akartak húsítést szolgáltatni a nyelvének, de szegényen már ezzel a hiábavaló törekvésükkel se segíthettek.

Február 19-én a többi foglyok oda mentek a reggeli órákban a boldog vértanúhoz, de mikor lehajoltak, hogy a vállát, a derekát, az ágyékát, meg a ledörzsölt combját porral behintsek és megint az előbbi helyére visszahelyezték, csodálkozva vették észre, hogy nem mozdul, holott ennek a pornak a bedörzsölésekor a seb erősen sajgott. Közelebb húzzák magukhoz, figyelik, hogy lélezkik-e még, de nem érzik semmi jelét a lélekzésnek, mert már halott volt.

Holttestét kihurcolták a börtönből és koporsó nélkül földelték el.

Ebben a halálos küzdelemben egyebek közt ilyen imádságokban juttatta kifejezésre szent kegyességét, hogy lelkét erősítse s hogy felkészüljön a halálra is:

*In ultimo vitae meae discrimine
tuo misertus numine,
assere me domine.*

*Vocem palato cum negabit jam dolor
et decedit vultu color,
sis mihi praesto, precor.*

*Cum sensus aures deseret, cor halitus,
verbo tuo me spiritus
erudiat coelitus.*

Caecutientem mortis in caligine
lustra tuo me lumine
unica spes animae.

Lux ad viam salutis est fides tui,
hac me simul jam languidum
non sinas destitui.

Praesta mori fretum tui fiducia,
ne criminis mens conscia
spe cedat et venia.

Et spiritum carnis solutum carcere
sinu tuo mox adsere,
ne perire patere.

Me mortis aeternae Satan damnat reum,
et sentit iratum deum
culpa scelusque meum.

At tu tui me core sparsum sanguinis
a labe mundum criminis
redde, salus hominis.

Per dura passionis dirae funera,
per saeva, quae tu vulnera
ob me fers scelera.

Livor(?) trias meo medetur vulneri,
mors dica nostro funeri
et meritum sceleri.

Tu constitutus es salutis janua,
sic fido, sit o! mutua,
sit mihi vita tua.

Quando velis, hinc me vocabis. En tuus
sum vivus et sum mortuus.
Christe, veni citius.

(Ami magyarul körülbelül ezt jelenti:

— Uram, életem utolsó küzdelmében könyörülj rajtam s végy uram, magadhoz.

— Mikor a fájdalom belém szorítja a szót és arcom elveszti színét, kérlek, siess segítségemre.

— Mikor fülem nem hall, szívem nem ver többé, a te mennyei lelked készítsen elő igéddel.

— Miközben a halál veszi el szemem világát, derüljön fel előttem a te világosságod.

— Lelkem egyetlen reménysége, üdvösség útjára vezérlő szövétnekem, beléd vetem hitem.

— Ne engedd, hogy ez akkor se hiányozzék, mikor már elérőtlenedem.

— Segítsd a benned bízót meghalni is azzal, hogy ne tudja semmiben bűnösnek magát s hogy ezzel ne hagyja el bűne bocsánatában való reménysége.

— Teste börtönéből szabadult lelkét fogadd mielőbb kebledre s ne engedd, hogy elveszen.

— Engem a Sátán oly bűnösnek tud, hogy örök halálra ítél s vétkem s bűnöm azt érzi, hogy Istent is magára haragította.

— Te ellenben, ember üdve, védj meg szíved vérével és tisztítsd meg bűnöm szennyétől

— isteni szenvedésed kegyetlen kínjaiért és égő sebeidért, miket bűneim miatt hordozol.

— A te hármas harmatozásod és az én sebem gyógyítja meg, — a halál romlottságunk adaja és bűn(eink) jutalma.

— Te vagy üdvösségünk ajtaja, ebben bízom, ó bár volna záloga ennek a te életed!

— Akkor hívsz, amikor akarod. Életemben is, halálomban is tied vagyok. Krisztus, jövel minél hamarabb!)

KÁLLAI ISTVÁN

Kállai István a váli református egyház lelkésze Gömör vármegyében. Körülbelül ötven éves.

Magyarországon és Dalmáciában két éven át, sőt tovább tartó fogságát jó lelkiismerettel és sok türelemmel viselte.

Sok átok, verés és gyötrelem után a buccarii hörtömben kalodában, karpereccel a kezén, bilincsel a lábán, vasörvvel a nyakán az éheztetés meg a szomjaztatás annyira elgyötörte, a szája és a torka teljesen megrothadt, nemkülönben a nyelve is elsenyvedt a börtön csípős nedvességétől s tizenegy foga is kiesett.

1676. május másodikán Szalontai István nemes ifjú meghozta a császár parancsát, erre levették nyakáról a vasörvet, kezéről pedig a karperecet, — fertelmes börtönéből kihozzák, de már inkább holt volt mint élő és visszaadják a szabadságát.

Szabadulása után Szalontai uram költségén elég szorgalmasan gyógyították, hogy helyre állítsák egészségét, de baja ekkor már annyira megrögződött, semmi orvosi tudománnyal nem lehetett kihajtani belőle, hanem napról-napra jobban halálra vált.

Amíg ereje engedte, rabságát zsoltárok éneklésével és szent elmélkedésekkel töltötte.

Több napon át már beszélni se tudott.

Halála előtt való nap jobbját nyujtotta fogolytársainak s így búcsúzott tőlük.

Sok sóhajással, könnyezve emelte szemeit az égre s adta át lelkét Istennek Velencében 1676. március 24-én.

ELIAE (ILLÉS) GERGELY

Eliae (Illés) Gergely a malomsoki ágostai hitvallású egyház lelkésze, több mint hetven éves. Kevéssel azelőtt menekült Kapuvárról kemény fogságból, hogy Pozsonyba idézték az 1674. március 5-én kezdődő bírósági tárgyalásokra.

Ebben a (kapuvári) fogságában több napon át bilincsekbe vereten és kalodába zártan különböző kegyetlen kísértésekkel kellett megküzdenie.

Mivel állhatatosságból semmit nem engedett, a semmirekellő emberek kezét-lábát megkötözték, kötelet kötöttek a derekára s egy parti magaslatról kétszer behajították az ott folyó Rábába, ahol a legmélyebb s csak akkor húzták ki, mikor már azt hitték, hogy megfulladt.

Isten kegyelme azonban kimentette ebből a hallatlanul kegyetlen megpróbáltatásból, hogy még szomorúbb sors jusson osztályrészéül.

Együtt utazik Pozsonyba a többiekkel s az ítélet meghozatala előtt és után különböző megpróbáltatásokon megy át.

Mikor Pozsonyból Lipótvárra vitték, előre rettegett azoktól a kegyetlenségektől, amelyekből ő nem sokkal azelőtt megkapta az Antikrisztus szolgáitól az izelítőt, azért bele is egyezett abba, hogy kötelezvényt ad s leteszi egyházi hivatalát.

Mikor azonban jobban meggondolta a dolgot s azt látta, hogy ezeket a kötelezvényeket csak azért követelik, hogy ezáltal később hithagyásra kényszerüljenek, bátran visszavonta ezt a szándékát, noha tudta, hogy akármilyen öreg is, a többiekkel együtt számtalan kellemetlenséget vállal vele.

A többiektől külön tartották — száraz fekete kenyéren és vizen. Még pedig olyan bódében őrizték, amely vékony deszkából készült és itt tartották a novemberi és decemberi kegyetlen szelekben is az idő viszontagságainak kitéve.

Többször ruhájánál fogva rángatták el a misére.

Mikor a lipótvári templom előtt a szentség hordozására szolgáló utat készítette és nem borult le, Bene János, a vérszomjas lipótvári iskolamester saját kezével borzasztóan összeverte, fején súlyosan megsebesítette — de ő ezt mind állhatatos és türelmes lélekkel viselte.

1675. március 18-án vitték ki Lipótvárról s számtalan viszontagság közt hurcolták Olaszországba az abruzzói tartományig. A meredek és sziklás abruzzói hegyeken az éhségtől, a szomjúságtól, a meztelenségtől és az ütlegeléséktől meggyötörtén kimerült. Ugyanakkor a koplalástól szerzett hasmenésben nyilvánuló betegség is gyötörte, de azért mégis kényszerítették, hogy — akármennyire nehezebbre essék is a rázás — számárháton velük együtt tegye meg az utat.

Ezek a gyenge és lusta állatok alkalmatlanok lévén arra, hogy szegény öreget oly gyorsan vigyék, ahogy a hóhérok kívánták, — elmondani is szörnyű! — nem a szamarat, hanem az öreget verték, még pedig annyira, hogy negyednap az ütlegektől holtra vált.

És ezeket a veréseket nem a közkatonáktól, hanem a katonák vezetőitől, — még pedig a kapitánytól és zászlóvivőtől — kellett a nyomorult öregnek elszenvednie.

Mikor Pesculopenatariumba értek, a kapitányt mindenkép arra kérték, hogy az alig lélelző embert hagyja ott és csak annyi időt adjon neki, hogy békén meghalhasson — de nem engedi, hanem április 28-án megint csak felülteteti a szamárra, a foglyok közül kettőt kirendel, hogy kétoldalt a karját tartsák s így óvják a leeséstől a már teljesen erőtlén és már szavát vesztett öreget.

De nem sokáig gyámolíthatták.

Mert alig hogy kiértek Pesculopenatariumból s le kellett ereszkedniök a hegy lejtőin, — ahol a boldogult vértanút megfelelően nem is támogathatták, mert egyik ke-

zükkel saját bilincseiket kellett emelgetniök s csak a mássikkal tarthatták, hogy le ne essék, sem az öreg maga nem óvhatta magát semmikép a leeséstől — az öreg lezuhant.

Mivel a földről tovább hiába emelték volna fel, maga Gemanner György, a hóhér kapitány szedte le róla minden ruháját és ott maradt az út mellett.

Gemanner ugyan azt mondta, hogy Pesculopanatariumban meghagyja a lakosoknak, hogy temessék el, de hogy ebben a vonatkozásban mi történt, arról a többi rabok semmit sem tudtak, mert senkitől semmit nem hallottak, hogy eltemették volna.

GÖTZ MIHÁLY

Götz Mihály a kálnói ágostai hitvallású egyház lelkesze Nógrád megyében, tudós és lelkes ember, hatvan esztendőnél idősebb, fentebb említett társához hasonlóan hal meg.

Lipótvárt a többiekkel együtt nagy lelki nyugalommal viselt el mindenféle nyomorúságot.

1675. január 6-án már öregsége meg folytonos munkában való elcsigázottsága miatt se bírta a többiekkel egyformán tolni a kövekkel tele rakott egykereű talicskát. Ezért Bene János, Kellió Miklós jezsuita iskolamestere kegyetlen botütésekkel úgy összeveri, hogy karjain az ütések hurkái napok mulva is meglátszottak.

Mikor Lipótvárról kivitték, a hosszú úton úgy kimerült, hogy két számaron kellett szállítani — különösen Olaszországban — és ha a két számar lefeküdt a terhe alatt, a két állat alkalmatlansága miatt az öregnek kellett eltűrnie és elviselnie Gemanner György kapitány és zászló-tartója kegyetlen veréseit.

Május 4-én Capuába hurcolták és ott egy mindenféle lommal telt szűk kamrácskában zárták el. Ekkor már annyira leromlott és elerőtlenedett, hogy bizonyosra vette közel halálát s sok könny és sírás közben búcsút vett mellette levő fogolytársaitól.

— Ebben a pillanatban — így szólította meg társait — a világ előtt megvetett és alávalóknak tartott férfiak, Isten és az ő egyháza szemében azonban kedves és drága testvéreim a Krisztusban, a mi megváltónkban, az evangélium igazságáért való szenvedésem eddig állhatatos osztályosai és küzdőtársaim! Dícsértessék Isten neve mindörökké, aki engem az ő sok irgalma szerint igazságában

megszentelt és egész a mai napig hitemben és jó lelkiismeretemben szentül megtartott és méltóvá tett arra, hogy amit szívemben hiszek, mindazt szájjal és tettel megvallhassam a legkegyetlenebb zsarnokok előtt.

— Elismerem, hogy ez mind nem az én erényem, hanem az ő isteni irgalma műve énbennem, ti pedig tanuim vagytok, hogy mennyi küzdelmet kellett vívnom és mennyi kísértést elszenvednem.

— Most, amikor elerőtlenedésem miatt biztosra veszem halálomat, titeket ezzel a végakaratommal Istennek és az ő igéje kegyelmének ajánllak.

— Ő oltalmazzon benneteket erős jobbjával az ördög mesterkedései ellen, amelynek már egy esztendeje, sőt több idő óta is állandóan ostromolnak bennünket, eddig azonban le nem győztek.

— Vitézkedjete és maradjatok meg állhatatosan Jézus Krisztusnak e mellett az ügye mellett, mert a koronát csak az nyerheti el, aki becsülettel harcol, becsülettel pedig csak az harcol, aki kitart az utolsó pillanatig.

— Isten, ennek az ő dicsőségéért vállalt küzdelemnek a vezére és a bátorítója, gondoskodik a befejezéséről is s titeket az ő szerelmes (fiá)ban győzelemhez is segít.

— Egy gondotok és gondolatok legyen, még pedig az, hogy miattatok Isten dicsősége meg ne csonkuljon.

— Szenvedéseink nagyok ugyan, a mi drága üdvözítőnk azonban ezerszer nagyobb fokúakat elviselt ezeknél és bármilyen nagyok is testetekre rótt megpróbáltatásaitok, még mindig csak részei maradnak azoknak, amelyeket az ő egyházáért hivatalból viselni tartoztok. Hitünk ősei is elviseltek nagyobbakat is s ezek türelmének és állhatatosságának a követése dicső dolog.

— Mindenek megtartója árásszon el isteni kegyelméből (azzal az ajándékával), hogy ti, akik ma a világ, az angyalok meg az emberek szemében — mint halálra ítélték — a legszomorúbb látványt nyújtjátok, majdan az ő országában a legnagyobb boldogságnak örvendeztetek.

— Nekem bocsássatok meg mindnyájan, ha valaha és ameddig ebben a gyengeségemben megbántottalak és

megbántalak és míg e halandó testben maradok, imádkozatok értem Istenhez.

— Én is megbocsátok valamennyi ellenségemnek.

Attól kezdve, hogy ezeket mondta, nem beszélt többet, se egy tagjának hasznát nem vette, hanem csak azért nyögött és sóhajtozott, hogy meghalhasson. Dagadó lábait fájlalta valamennyi tagjai között leginkább.

A következő napon — vagyis 1675. május 5-én — társai egy parasztszekérre teszik a kapitány parancsára s ezen a Capuából Aversába vezető úton halt meg. Halott és lélektelen testét Aversán kívül a többi foglyok szeme láttára hajították le a kocsiról és az út mellett hagyták.

Míg Lipótvárt raboskodott, több kísértésben volt része.

Kellió Miklós egymagát hajtotta el egyszer a lelkész-lakra folytonos ütlegetés közben és sok fenyegetéssel, ígérgetéssel, nemkülönben hazug érvelésekkel akarta elpártolásra bírni.

A Zólyomból Lipótvárra jött jezsuiták is arra akarták rávenni a hűséges vértanút a felesége, fiai meg a leányai, valamint a veje nevére hamisított levéllel, hogy legyen pápistává.

A szóbanforgó levélben házanépe mindenre kérte, hogy ne hagyja tovább kínoztatni magát, de könyörüljön meg nyomorult családján is akármiképen, csak hogy meneküljön és szabaduljon.

Ezeket a kísértéseket szent állhatatossággal háritotta el magától.

1675. január havában a boldogult vértanú fia eljött sok viszontagság közben Lipótvár szomszédságába, hogy fogoly atyját láthassa. De nem engedték hozzá a tisztelendő öreg nagy fájdalmára.

PAULOVITZ MIHÁLY

Paulovitz Mihály harminchárom éves volt s a szentmártoni ágostai hitvallású iskola rektorságát viselte Turóc vármegyében.

Iskolájából jóval az 1674. évi idézés előtt kiűzték, noha saját nemesi házában lakott, mégis Pozsonyba idézik s meg is jelenik Pozsonyban.

Nem ad kötelezvényt.

Kollonics elfogatja és Lipótvárra hurcoltatja. Itt további kellemetlenségektől való féltében bele ment abba, hogy aláírja az állásáról való lemondásról szóló kötelezvényt, de mikor megtudta, hogy az aláírás mellé áttérést is követelnek, visszalépett.

A mondott esztendő július hava 15-én a lipótvári templomba hajtották, a többiektől külön állították s a templom előcsarnokából az oltárig vezették, ott azonban ezekbe a szavakba tört ki:

— Tiltakozom — úgymond — Isten előtt és ti előttek a velünk szemben elkövetett erőszak ellen. Ennek az erőszaknak a mi kegyelmes királyunk tudomására kellene jutnia. Biztosítlak benneteket, hogy én ezekbe a ti tényeitekbe akkor sem egyezem bele, ha ezerszer ide hurcoltok is.

Kellió Miklós sokszor okvetetlenkedett neki azzal, hogy vitára kényszerítette.

Ez alkalommal a két szín alatt való úrvacsorázásra került a szó. Kellió azt állította, hogy a »vegyétek« felhívásra a kehely vételére vonatkozik és csak az apostoloknak szól.

Paulovitz ellenben ellene vetette:

— Ha ez a felhívás csak az apostoloknak szól, akkor laikusoknak nem volna szabad az úrvacsora egyik elemében

se részesülniök. Mert Krisztus nem parancsolta másoknak, hogy vegyék a kenyeret, mint akiknek a bor vételét parancsolta, s ha ezek mindnyájan apostolok voltak, a laikusokat nem illeti az úrvacsora egyik eleme sem, vagyis ezek számára nincs vígasztalás.

Sámbár Mátyás 1675 január hava elején azt kérdezte tőle Lipótvárt, hogy miben látja az egyház szentségét? Azt mondja:

— Krisztus igazságának a beszámításában.

Sámbár azonban Tit. 2:14-re hivatkozott, (ahol az olvasható, hogy) tisztítana magának kiváltképen való népet, jó cselekedetre igyekezőt.

Ebből azt igyekezett kihozni, hogy az egyház tagjainak a szentsége nem abban áll, hogy beszámítódik nekik Krisztus hitük által megragadott és nekik juttatott igazsága, hanem a cselekedetek érdemében.

Paulovitz félelem nélkül válaszolja, hogy ezzel nem érvelhet az evangélikusok ellen, mert ebből a helyből először azt kellene kiemelni, hogy kiváltképen magának szentelt népet. Már pedig az írásokból nyilvánvaló, hogy a megtisztulás a hit műve. Apost. Csel. 15:9., ahol a megtisztulás a megszentelődés egyik foka. Egyébként tétele azért sem bizonyítható, mert a jó cselekedetekre való igyekvés nem vehető egynek a megszentelődéssel, hanem csak a hit által megszerzett megszentelődés gyümölcésének tekinthető.

Sámbár tovább erőlködött:

— Kik hát a ti szenteitek? Mi ugyanis mindazokat szenteknek tartjuk, akik a római naptárban találhatóak és akiket a pápa felvett a szentek jegyzékébe.

Erre Paulovitz azt mondja:

— Nekünk nincsenek se élő, se halott szentjeink, akiket emberek jelentettek ki szenteknek. Mi csak azokat az élőket vagy holtakat tartjuk szenteknek, akiket Isten lelke szentelt meg. Isten ugyanis minden szentség önmagában és szentjeiben. Tehát az igaz egyház valamennyi tagját szentnek tartjuk. Pál apostol se kételkedik egy cseppet sem

abban, mikor a római egyháznak ír, hogy az egyház közösségéhez tartozókat mind szenteknek nevezze.

A jezsuita tovább ösztönzi:

— Mutassátok meg tehát, kik a ti szentjeitek?

Paulovitz azt válaszolja:

— Mivel Krisztus igazsága is, a hit is — a megszentelés e két tényezője — egyformán láthatatlan, a szentek csak hitből fakadt cselekedeteik és életük szentsége alapján mondhatók szenteknek. Akik tehát hitből életszentségre törekcsenek, szenteknek tartandók.

Három társától külön olyan kunyhóban tartották egész novemberben és decemberben is, ahol nem volt alkalmas tűzhely és ahol teljesen ki volt szolgáltatva a szabad levegőnek meg a szélnek is.

Többi lelkésztársaival együtt elhurcolták Olaszországba, eladták nápolyi spanyol gályákra és szárazonvizen folytonos kényszermunkával sanyargatták.

Más gonosztevő rabokkal felváltva kellett a király munkájára mennie, itt azonban nem engedték meg, hogy valaki segíthessen neki.

Egyszer azt történt, hogy a többi gonosztevő rabokkal együtt fákat raktak csomóba. Mikor nem kellett tovább emelniök a fát, a munka vezetője azt vezényelte:

— Leva mano! (el a kézzel) ami azt jelenti, hogy hagyj abba a további emelést!

Ő azonban abban a hitben, hogy a vezényszó annyit jelent, mintha latinul volna, megint kinyújtja a kezét, hogy húzzon egyet a fán. Noha csak a nyelv tudatlansága miatt akart még egyet emelni, a munkavezető nagy bottal rárohant és meztelen testét és fejét borzalmasan összeverte.

Ettől az időtől kezdve hol elhalványodott, hol meg még tüzesebbé változott az arca, mint előbb, aztán a feje is állandóan fáj és rosszindulatú hideg is rázta.

Mikor bevitték a nápolyi foglyok kórházába, egész közel állott a halálhoz.

Halálra váltan kell elviselnie a legnagyobb kísértést a kórház áldozópapocskája részéről. A halál már ott állott a küszöbén, de ez a dühös kísértő mégis egyre jobban és

annyira erőszakolta, hogy szegénynek a kórházban levő tisztelendő Otrókocsi Ferenchez kellett fordulnia:

— Főtisztelendő Otrókocsi — mondá — miért nem jössz segítségemre ebben a nehéz küzdelemben? Hiszen láthatod, hogy ez a gyilkos kísértő hogy ostromol!?

Tisztelendő Otrókocsi azonban nem segíhette meg a nyomorultat, mert ő is úgy feküdt, hogy hosszában oda-kötötték az ágyához és az áldozópapocska jelenlétében kiabálással se merte figyelmeztetni.

Az áldozópapocska nem is nyugodott addig, míg a boldog vértanú a halál szélén azt nem mondta neki tiltakozásul:

— Hagyjatok engem — kiáltott — s engedjete meg halni, mert római katolikus úgy se leszek soha, hanem evangélikus akarok maradni.

Míg csak ereje engedte, ebben az állapotában is alázatos elmélkedésekkel töltötte az időt, s mivel arra már nem volt hangja, hogy énekeljen, különböző zsoltárokat ismételtetett.

Többek közt gyakran elmondta a 23. zsoltárt: Az úr az én pásztorom, azért semmiben meg nem fogyatkozom — meg a 70. zsoltárt: Isten, az én szabadításomra jövel!...

Mikor haldokolni kezdett, az orvos rendeletére tisztelendő Leporini Miklóst állították az ágyához. Ez vele imádkozott és különböző elmélkedéseket olvasott fel neki s arra kérte, mondja meg, melyik szent mondását akarja hirdettetni (temetésén) a szent írásnak?

A haldokló erre így felelt:

— Úgy szereté Isten e világot, hogy az ő egyszülött fiát adá, hogy aki benne hisz, el ne vesszen, hanem az örök élet részese legyen.

Ezt a nevezetes mondást mondogatta élete végéig és ezt alkalmazta önmagára is ezt mondván:

— Ezért lesz nekem is részem az örök üdvösségben.

Igy készült elő a halálára és betegség ereje így vett erőt rajta s így aludt el 1675 október 5-én hajnalban csendesen az Urban.

A szent vértanú teste négy napig hevert kinn a föl-

dön. Végre a negyedik napon alkonyatkor két török rab vitte ki a kórházból és valamennyi rab, főként pedig a magyarok szeme láttára a tengerbe dobta.

Nem sokkal azután vihar keletkezett, a tetemére kötött kő levált s terhétől megszabadult testét a vihar a partra sodorta és ott kutyák és égi madarak martalékvá válik.

Az igazság ellenségei abban is kimutatták engesztelhetetlen gyűlöletüket, hogy a római Jupitert-nemimádóknak annyit sem engedtek meg, amennyi kegyben a mohamedánokat meg a mórokat is részesítették.

Az áldozópapocska végül azzal is tetézte a halott barátainak a fájalmát és szomorúságát, hogy a gályák parancsnokai által Steller Tamásnak és Kotsi Bálintnak adatta azokat a köteleket, amelyekkel a tengerbe dobandó holttestre (rosszul) rákötözték a köveket.

BORHIDAI MIKLÓS

Borhidai Miklós Sopron vármegyében a szentandrászi ágostai hitvallású evang. egyházban volt lelkész.

Ama külön bíróság 1674 március 5-én való összeülése előtt a pápisták már kiűzték volt egyházából.

Száműzetése helyéről jött Pozsonyba, ahol börtönbe zárják, mert nem akarja aláírni egyik átkozott kötelezvényt sem.

Mikor Lipótvárra szállították, a bekövetkezendő kegyetlen és embertelen gyötrelmekről való féltében annyira jutott, hogy már majdnem aláírta azt a kötelezvényt, amelyben lemond állásáról.

Mikor azonban több példára való utalással megtudta, hogy az egyházi hivatalról való lemondást meg a kivándorlást tartalmazó kötelezvény is csak első lépés a hittől való elszakadásra, mert a kötelezvényeket aláírók — nem nyíltan ugyan, de a sorok közt mégis — bevallják — noha se mások rájuk nem bizonyították, sem a maguk lelkiismerete nem vádolja őket ezzel — hogy valami hűtlenség részesei, s ha egyszer ezt a tényállást saját kezük aláírásával megerősítik, ellenfeleik azt mondják, hogy ebből a nyomorúságból nincs más menekvés, mint a római hit felvételének az útja.

Igy aztán a kötelezvények által megejtettek szomorú példája annyira meghökkentette, hogy nemhogy tovább kereste volna ellenségei kegyelmét, hanem még a már megígért kötelezvényeket is a gonosz törének tekintette.

Sokat imádkozott s gyakran kellett verést túrnie.

Majdnem meztelenül hajtották le Nápolyba, ahol a nyomorúság állandó terhe veszedelmesen beteggétette.

Egyszer helyrejött, de azután megint visszaesett és a második roham ereje annyira elhatalmasodott rajta, hogy 1675 augusztusában lelkét visszaadta teremtőjének.

MAZARIUS DÁNIEL

Mazarius Dániel, a tamási ágostai hitvallású egyház mindvégig hű és állhatatos lelkésze, Pozsonyban került börtönbe, innen Lipótvárra vitték s ott sok botozást és verést kellett elszenvednie.

Egyszer (például) követ teregetett a lipótvári nyugati kapúnál. Arra megy az áldozópapocska a szentséggel s mivel nem borult le, kegyetlenül véresre verette azokkal a katonákkal, akik őt meg a szentséget kísérték s mind a két kezükben fegyvert, puskát és kopját hordtak.

Mikor Olaszországba hajtották, Ausztriában Brucknál a szűk kompon arra kényszerítették, hogy még jobban húzódjék össze s mert már jobban nem tudott összehúzórogni, egy Ploss Maximilián nevű kegyetlen katona súlyos sebet ejtett a fején.

Mikor Nápolyba lehajtották, 1675. július 2-án azonnal hajóhúzásra rendelték Sziciliába a messzinaiak ellen. Ebben a munkában a nyugalom hiánya, éhség, szomjúság, ütlegelések, meztelenség, szitkozódások, haszontalan és gonosz önkény és sanyargatás beteggé tette.¹ 1675. december havá-

¹ Láni György elbeszélése szerint kevéssel halála előtt írt Szirakuzából Nápolyba egy levelet, mely így hangzik: Üdvözlégy atyatársam, Nikléczi! Az elmúlt napokban írtam hozzád egy cédulát, melyre semmi választ nem kaptam. Ha már nekünk innen el kell költöznünk, kérünk mindnyájatokat, hogy valami módon használhatók, munkálkodjatok érettünk a gályák tisztviselőinél. Ha mindazáltal semmit nem fognátok nyerni, a mi Urunk Jézus Krisztusért nemcsak testünket a veszélynek kitenni, hanem magát az életet is készek vagyunk letenni. Ti azután, kik még a kikötőben maradtok, imádkozatok és könyörgéseitekben ajánljatok minket az Úristennek. Mi

ban halt meg Szirakuzánál. Tinkovicz János kérésére kitétek a legközelebb eső partra és ott elföldelték. Körülbelül hatvan éves lehetett.

hasonlóul cseleksziünk. Legyen meg az Úr akaratja. Amint az Úrnak tetszik, úgy leszen. Isten veletek! — Rácz Károly: Láni György elbeszélése 1676-ból. Szabad Egyház, 1887. 10. sz.

TINKOVITZ JÁNOS

Tinkovitz János a most említett körülbelül egy idős lehetett. A lesti ágostai hitvallású egyház lelkésze volt Nógrádmegyében.

Lipótvárt sok kellemetlenséget kellett elszenvednie s még többnek az elviselésére került Olaszországba s adott el a spanyol gályákra.

Lipótvárt olyan nehéz bilincsekbe verték, hogy súlyos sebeiben el kellett volna pusztulnia, ha övéi és mások sok kérése ki nem eszközölte volna bilincseinek a megkönnyítését.

Lehurcoltatásuk alatt neki is része volt minden nyomorúságban, legtöbbet azonban azért szenvedett, mert költsége nem lévén éheznie kellett.

Mihelyt hajóra osztották, azonnal elvitték 1675. július 2-án Sziciliába a hajóhaddal s ott annyira kimerült a hét hónapon át való folytonos evezővonástól, mindenféle nélkülözéstől, ütlegetésektől és kórságoktól, hogy február elején visszahozták Nápolyba s a sok munkában szerzett betegségébe 1676. február 11-én meghal a nápolyi kórházban.

A többiek aznap nyerték vissza Ruyter tengernagy, a csodálatos hős segítségével szabadságukat, ő azonban Isten kegyelméből annak a még nagyobb szabadságnak jutott a birtokába, amelyen többé semmi változás nem esik.

SVETZKI ANDRÁS

Svetzki András egy nyitravármegyei ágostai hitvallású egyház lelkésze, körülbelül 46 éves volt.

Pozsonyból Sárvárra vitték, itt két hónapon át betegen feküdt s nagy türelemmel és szent béketűréssel viselte betegségét is, fogságának egyéb kellemetlenségeit is.

Ő maga sem énekelni, se hangosan imádkozni nem tudott gyengesége miatt, azért a többieket kérte, hogy énekeljenek előtte kegyes énekeket és mondják fel előtte az írás válogatott mondásait.

Senki sem gondolt vele, a börtön fenekén sinylődött s így baja egyre inkább elhatalmasodott, mignem a sárvári börtönben 1675. január 6-án lelkét alázatosan Istennek ajánlotta.

Jobb anyagból készült ruhái a sárvári kapitány zsákmányává lettek.

A börtönben bilincsekbe verten halt meg, halála után azonban levették róla a bilincseket.

TÚRÓTZI ANDRÁS

Túrótzai András, a füleki ágostai hitvallású egyház lelkésze Nógrád vármegyében Pozsonyban Szelepcsényi György és Kollonics (parancsára) került börtönbe, mert nem írta alá egyik gyalázatos kötelezvényt sem és így vált mindazoknak a sanyarúságoknak a részesévé, amelyekkel az oda elhurcoltakat sanyargatták.

1674-ben Ignác napján a lipótvári templom előtt kegyetlen ütlegekkel földre verték, innen a jezsuita rendelétére a katonák durva kezekkel a templom kapujához vonszolják és félholtan otthagyják. Míse végeztével lelkésztestvérei emelték karjukra és vitték el a templom ajtajától.

Más alkalommal ugyanaz a Kellió Miklós vitte a szentséget és mert nem imádta, kopjaütésekkel és puskarusokkal földre verette.

Mikor gályákra hurcolták, a hosszú út és egyéb bajok annyira elgyötörték, hogy többször elájult, ilyenkor borzasztóan elverték, gyalázatosan és erőszakkal kirabolták s végül jogtalanul el is adták.

Attól kezdve, ahogy eladták a gályákra, folytonosan dolgoznia kellett.

Egyszer igen nagy szálfák hurcolása közben az egyik véletlenül úgy összezúzta a lábát, hogy a többieknek az ölükben kellett a kórházba elvinniök, ahol a lába hosszú idő múltán is alig javult valamit. Eladása után teljes tíz hónapra a derék Ruyter útján visszanyerte a szabadságát, de hiába szabadult, mert erős és állandó egészségét a sok nyomorúság megtörte és nem is juthatott haza.

Az olaszországi úton ugyanis olyan beteggé vált, hogy alig hagyta el Olaszországot és alig közeledett a

reformátorok hazájához, betegen kellett a rhetiai Churba szállíttatni.

Noha itt minden sebészeti és orvoslási mód rendelkezésre állott, már nem tudott megbirkózni a halállal, hanem napról-napra egyre jobban halálra vált s végül 1675(!) június 17-én a szent vértanú békésen el is szenderült az Úrban.

Testét tisztességesen eltemették.¹ A churi szenátus és nép jelenlétében Vedrosius Jakab, a churi egyház lelkésze és lelkészársainak tisztelendő és méltóságos dékánja tartotta az elhunyt felett a gyászbeszédet 2. Tim. 4. 7—8. híres mondása alapján: »Ama nemes harcot megharcoltam, futásomat elvégeztem, hitemet megtartottam. Végezetre el-tétetett nékem az igazság koronája, melyet megád nékem az úr ama napon, amaz igaz bíró« stb.

Halála előtt három nappal, miközben lelkészársai ott szorgoskodtak körülötte, hogy öltse fel a részére készített sarukat és az ágyán kinyújtotta meztelen lábait, azt mondotta, hogy ő ezeket a romlandó sarukat már aligha hordozza.

Alázatos imádsága, mellyel halálára készült s melyet halála után megtaláltak nála, így hangzott:

Istenem, Uram, minden kegyelem forrása, a te véghe-tetlen és kibeszélhetetlen irgalmadba ajánlom szegény lel-kemet, fáradt testemet, eszemet, beszédemet, bejövetele-met s kimeneteletem, gondolataimat, hitemet, vallásomat életem egész folyását, vándorlásom végét és utolsó órámat, üdvösségemet és lelkem boldogságát, testem feltámadását

¹ Más forrásból olvassuk, hogy 1676 február 11-én (?) halt meg, s hogy az ottani reformátusok tisztességesen eltemették. „In capsula mortui forma orationis pro sua majestate et statibus in chartis conservata, reperta, et in personali lecta fuit“, ami annyit tesz, hogy a halott dobozában találtak egy papírra írt imádságot a „felségért és a rendekért“ ezt el is olvasták. — Deutschmann, Joh. = Masnicius, Tobias : Vera et clara apologiae apost . . . explicatio et applicatio (1679) 14. l.

és békés pihenését ugyanannak, amit szívemből kívánok az egész örökkévalóságon keresztül.

Szerelmes uram, Istenem, távolíts el messze tőlem mindent, ami neked nem tetszik és ami nem jó én bennem, hogy én is várhassam azt, ami jó és ami neked tetszik.

Ó uram, engedd, hogy minden időben téged várjalak, és tehozzád siessek, hogy ne magamnak, hanem neked, Istenemnek éljek és mindenkor a te tulajdonod legyek.

Azért uram, Jézus, kedves Jézus, édes Jézus, én üdvözítőm, életemben és halálomban a tied vagyok, fogadj engem magadhoz és tégy a te tulajdonoddá, hisz te váltottál meg engem tulajdon véreddel és te szerezted meg számomra az örök életet.

Istenem, uram, kormányozz engem a te kegyelmeddel és szent lelked segítségével ma és életem minden idejében.

Édes, mennyei, szent megváltóm, ha elközelget halálom órája, az az óra, melyet én máris várok és máris óhajtok, engedd, hogy békésen, csendesen és boldogan meghalhassak és ne engedd, hogy sokáig gyötördjem.

Jézus Krisztus, édes megváltóm és megtartóm, örvendeztess meg, hogy ujjonghassak ítéletem napján s hogy alázatos örömmel jelenhessek meg bírói széked előtt és hogy boldog lehessenek.

Szívemből szeretett, hűséges Jézusom, veled akarok megpihenni abban a tudatban, hogy ettől kezdve nem látok hiányt semmiben s efölött való örömben mondom azt is, hogy amen.

(Azután ő is boldogan kiszenvedett az Urért az Ūrban.)

Mindezeket szavahihető és minden gyanún felül álló tanuktól hallottam és ezek személyes elbeszélése után írtam le, miután részesei voltak maguk is ennek a rabságnak, társai a megholtaknak és többnyire mellettük voltak.

Írtam üdvösségünk helyreállításának az 1676. évében, november 25. napján.

TARTALOM.

	Oldal
I. Kocsi Csergő Bálint kéziratáról	5
II. Kocsi Csergő Bálint: „Ama tizenkilenc vértanu kegyetlen és erő- szakos halála, akiket a pápisták Magyarország, Dalmácia az Itáliában levő apuliai tartomány börtöneiben és szállítás közben megöltek“. (Fordítás a latin eredetiből.)	17

83733

R14

Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár
Székesfehérvár

3 010002 853129

R03